

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ερμηνεία αποστολικών και ευαγγελικών περικοπών

Ενότητα 2: Η οικονομία της Μεσογείου

Σωτήριος Δεσπότης

Θεολογική σχολή, Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ¹

A. Ιδίως στην Ανατολική Μεσόγειο κατά τα ελληνορωμαϊκά χρόνια η οικονομία δεν χαρακτηριζόταν από την αφθονία των διαθέσιμων αγαθών (όπως συμβαίνει σήμερα στον «πολιτισμένο κόσμο» ιδίως μετά την αποικιοκρατία στις αχανές εκτάσεις της Αφρικής και της Αμερικής). Ήταν η κοινωνία των περιορισμένων αγαθών (**society of limited goods**). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι μελετητές αυτής της περιόδου² η πίτα ήταν συγκεκριμένη και βεβαίως μοιραζόταν σε συγκεκριμένα-μετρημένα κομμάτια γεγονός που σήμαινε ότι υπήρχε η συνείδηση ότι το μεγάλο κομμάτι που αντιστοιχούσε σε κάποιο μέλος της ελίτ το στερούσαν κάποιος άλλος. Οι σχέσεις μεταξύ αυτών που νέμονταν την πίτα χαρακτηρίζονταν από την ανισότητα καθώς ο θεσμός που επικρατούσε ήταν αυτός της πατρωνίας ο οποίος πρέπει να διαφοροποιηθεί από αυτόν του ευεργετισμού στην αρχαία Ελλάδα.

Οι σχέσεις χαρακτηρίζονταν από την **αμοιβαιότητα (reciprocity)/δώρο-αντίδωρο** η οποία άλλωστε βιώνεται και στο σύμπαν αφού σε αυτό ο βίος δεν είναι παρά ανταλλαγή σχέσεων. Η σχάση σηματοδοτεί τον θάνατο. Το ίδιο και η θρησκεία είχε ως επίκεντρό της τη θυσία για να υποχρεώσει και τον Θεό σε μία τέτοια «εμπορική συναλλαγή». Ένας πλούσιος σίτιζε πελάτες από τους οποίους προσποριζόταν το πλέον περιζήτητο αγαθό εκείνης της περιόδου που δεν ήταν το

---

¹ Αρκετά στοιχεία λήφθηκαν από το αφιέρωμα του Bibel und Kirche (62) 2007 Im Angesicht des Geldes-Bibel und Oekonomie.

² [L. G. Bloomquist, "The Rhetoric of Suffering in Paul's Letter to the Philippians: Socio-Rhetorical Reflections and Further Thoughts on a Post-Colonial Contribution to the Discussion."](#) Paper presented at the Conference on Paul: Yesterday and Today (Codrington College, Barbados, WI), February 21, 2002: Specifically, in the eastern Mediterranean world, there are particular and different economic exigencies that lead to particular sets of economic transactions.²³ The principal exigency that we can identify is that of "limited goods". The world of the eastern Mediterranean during the 1st century was, like parts of the world today, a world that can best be described as one of "limited goods". In contrast to worlds that we might describe as economically "**abundant**" (worlds either that are characterized by unlimited geographical space for expansion and cultivation, as, for example, the US and Canada, as well as central and eastern Europe, or that are characterized by the ability to produce abundance industrially and scientifically), the world of the eastern Mediterranean in the first century is better viewed **as a pie with limited slices available for all the inhabitants**: the pie can only be divided in so many ways so that people have any economic goods, because once the pie is gone, there is no more! Another cannot be discovered nor can more goods be produced. Not surprisingly, the particular forms of **economic transactions** that we find at work in the "limited goods" world of the eastern Mediterranean can be boiled down to two: **unequal and equal**. Essentially these two forms of economic transactions encompass what any inhabitants of that world might do with the limited pieces of the pie available to them. By "unequal" economic transactions, I mean those transactions in which one individual has more of the pie than another and is in a significantly different **position** to the other. On the one hand, there are "unequal" transactions that are achieved by contracts between persons of different statuses, who are bound together through a formal or informal economic contract. For example, a "client", who has less, works for a "patron", who has more. As described by Elliott **patron-client relationships** have several characteristics, but "in general, the relation is one of personal loyalty and commitment (fides) of some duration entered into voluntarily by two or more individuals of unequal status. It is based on differences in social roles and access to power, and involves the reciprocal exchange of different kinds of goods and services of value to each partner" (Elliott, 1996, p. 148).

χρήμα αλλά η τιμή-η αναγνώριση (**honor**) το αντίθετο της αισχύνης, του όνειδους. Σχέσεις ισότητας υπήρχαν είτε στο πλαίσιο του θεσμού της οικογένειας (είτε της κατά σάρκα είτε της κατά πνεύμα) μεταξύ αδελφών είτε αυτού της φιλίας. Ιεραρχία είχε υιοθετηθεί και στους θιάσους-τα κολληγία λατρευτών μιας θεότητας οι οποίοι ενίοτε αποκαλούνταν αδελφοί. Προνομιακή θέση κατείχαν οι σπόνσορες-λειτουργοί, οι χρηματοδότες του κολληγίου. Σημειωτέον ότι η τιμή εκάστου δεν βασιζόταν στα κεφάλαια που διαθέτει αλλά στην ευ-γένεια της καταγωγής, την παιδεία και τη γη που διαθέτει. Παρόμοια και σήμερα ενώ στην Αμερική το ερώτημα που καθορίζει το κύρος κάποιου είναι το Πόσα βγάζεις στη Ρωσία το αντίστοιχο είναι από πού κρατά η σκούφια σου. Άλλωστε και στον γερμανόφωνο χώρο η προσθήκη του φον-βαν όπως και του Δρ. στο επώνυμο προσδίδει τιμή.

B. Ταυτόχρονα³ υπήρχαν κοινωνίες «βαρβάρων» στις εσχατιές της οικουμένης που ζούσαν βάσει της εξισωτικής αμοιβαιότητας που αναβίωσε κατόπιν στις χριστιανικές κοινότητες. Ο Διόδωρος Σίκουλος αναφέρει σχετικά με τους γείτονες των Κελτιβήρων που κάθε χρόνο μοιράζουν την χώρα τους για να την γεωργήσουν και μοιράζουν τους καρπούς της σε όλους: *χαριέστατον δὲ τῶν πλησιοχώρων ἔθνων [αὐτοῖς] ἔστι τὸ τῶν Οὐακκαίων ὀνομαζομένων σύστημα· οὗτοι γὰρ καθ' ἕκαστον ἔτος διαιρούμενοι τὴν χώραν γεωργοῦσι, καὶ τοὺς καρποὺς κοινοποιοῦμενοι μεταδιδόασιν ἑκάστῳ τὸ μέρος, καὶ τοῖς νοσφισαμένοις τι γεωργοῖς θάνατον τὸ πρόστιμον τεθείκασι* (5.34). Όποιος παραβίαζε τον κανόνα καταδικαζόταν σε θάνατο διότι μόλυνε τον κοινωνικό ιστό.

Μέσα στους κόλπους της ρωμαϊκής Οικουμένης που εκτός των άλλων στήριζε την ιεραρχία στη λειτουργία του **Σώματος** που οφείλει να έχει κεφαλή στην οποία να υπακούουν τα μέλη, πολλά κινήματα ασκώντας κριτική στους υφιστάμενους βάρβαρους μηχανισμούς της εκμετάλλευσης αναζητούσαν να αναβιώσουν την αρχέγονη Χρυσή Εποχή. Αυτό πραγματωνόταν μέσω της κλασικής Ουτοπίας, της προβολής δηλ. ενός πλάνου μιας ιδεατής πόλης-κράτους αλλά και της Ευτοπίας, ενός προγράμματος για μια κοινότητας πραγματικής, εναλλακτικής έναντι των επίσημων θεσμών της πυραμίδας.

Τέτοιες ήταν η κοινότητες-αδελφότητες των Πυθαγόρειων στον ελληνορωμαϊκό κόσμο και αυτές των Εσσαίων στην Παλαιστίνη. Ο Ιώσηπος μάλιστα **παραλληλίζει αυτά τα δύο κινήματα (βλ. κατωτέρω στο κεφ. Εσσαίοι)**. Έστω κι αν οι μαρτυρίες που έχουμε για τους Πυθαγόρειους είναι νεότερες εντούτοις σώζονται αποσπάσματα παλιότερων αναφορών. Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει ότι στην ελληνιστική περίοδο οι κοινότητες των πυθαγόρειων βασιζόνταν στην φιλία, την

³ Οι πληροφορίες για το (β) λήφθηκαν από [David R. McCabe](#), *How to Kill Things with Words: Ananias and Sapphira under the Apostolic-Prophetic Speech-Act of Divine Judgment (Acts 4:32–5:11)*, PhD diss. University of Edinburgh, 2008.

ισότητα και την κατάθεση της (περι)ουσίας στο κοινό ταμείο το οποίο διαχειρίζονταν οι έμπειροι περί τη διαχείριση, οι λεγόμενοι «πολιτικοί» [17.72]: *ὡς φησι Τίμαιος (FGrH 566 F 13b), κοινὰ τὰ φίλων εἶναι καὶ φιλίαν ἰσότητα. καὶ αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ κατετίθεντο τὰς οὐσίας εἰς ἓν ποιούμενοι. πενταετίαν θ' ἡσύχαζον, μόνον τῶν λόγων κατακούοντες καὶ οὐδέπω Πυθαγόραν ὀρώντες εἰς ὃ δοκιμασθεῖεν· τὸν τεῦθεν δ' ἐγίνοντο τῆς οἰκίας αὐτοῦ καὶ τῆς ὄψεως μετεῖχον. ἀπείχοντο δὲ καὶ σοροῦ κυπαρισσίνης διὰ τὸ τὸ τοῦ Διὸς σκῆπτρον ἐντεῦθεν πεποιῆσθαι, ὡς φησιν Ἑρμιππος ἐν δευτέρῳ Περι Πυθαγόρου (FHG iii. 42).*

Και ο Ιάμβλιχος (6.32) αφού αναφερθεί στα δόγματα (τὰ ἐπιστημονικὰ πάντα) του θεωρούμενου ως θεοῦ διδασκάλου σημειώνει σχετικά με το ἔθος των πυθαγορείων: πολιτεία δὲ ἢ βελτίστη καὶ ὁμοδημία καὶ κοινὰ τὰ φίλων καὶ θρησκεία θεῶν καὶ ὁσιότης πρὸς κατοικομένους, νομοθεσία τε καὶ παιδεία καὶ ἐχεμυθία καὶ φειδῶ τῶν ἄλλων ζώων καὶ ἐγκράτεια καὶ σωφροσύνη καὶ ἀγχίνοια καὶ θειότης καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ, ὡς ἐνὶ ὀνόματι περιλαβεῖν, ταῦτα πάντα τοῖς φιλομαθοῦσιν ἀξιέραστα καὶ περισπούδαστα δι' αὐτὸν ἐφάνη. Εἶναι χαρακτηριστικό το γεγονός ὅτι ἔδιναν τη δεξιά τους ως δείγμα καλῆς πίστεως μόνον στους οικείους της πίστεως τους και τους γονεῖς τους και ὄχι σε ἄλλους σαρκικούς συγγενεῖς (35.257).

Σε ἄλλο κείμενο ο Ιάμβλιχος συνδέει την κοσμολογία του Πυθαγόρα με την οικονομική ἠθική τους: *Περὶ δὲ δικαιοσύνης, ὅπως αὐτὴν ἐπετήδευσε καὶ παρέδωκε τοῖς ἀνθρώποις, ἄριστα ἂν καταμάθοιμεν, εἰ ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς κατανοήσασθαι αὐτὴν καὶ ἀφ' ὧν πρώτων αἰτίων φύεται, τὴν τε τῆς ἀδικίας πρώτην αἰτίαν κατίδοιμεν· καὶ μετὰ τοῦτο ἂν εὕροιμέν τε, ὡς τὴν μὲν ἐφυλάξατο, τὴν δ' ὅπως καλῶς ἐγγένηται παρεσκεύασεν. ἀρχὴ τοίνυν ἐστὶ δικαιοσύνης μὲν τὸ κοινὸν καὶ ἴσον καὶ τὸ ἐγγυτάτω ἑνὸς σώματος καὶ μιᾶς ψυχῆς ὁμοπαθεῖν πάντα, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὸ ἐμὸν φθέγγεσθαι καὶ τὸ ἀλλότριον, ὡσπερ δὴ καὶ Πλάτων μαθὼν παρὰ τῶν Πυθαγορείων συμμαρτυρεῖ. 30.168 τοῦτο τοίνυν ἄριστα ἀνδρῶν κατεσκεύασεν, ἐν τοῖς ἤθεσι τὸ ἴδιον πᾶν ἐξορίσας, τὸ δὲ κοινὸν ἀξήσας μέχρι τῶν ἐσχάτων κτημάτων καὶ στάσεως αἰτίων ὄντων καὶ ταραχῆς· κοινὰ γὰρ πᾶσι πάντα καὶ ταῦτ' ἦν, ἴδιον δὲ οὐδεὶς οὐδὲν ἐκέκτητο. καὶ εἰ μὲν ἠρέσκετό τις τῇ κοινωνίᾳ, ἐχρήτο τοῖς κοινοῖς κατὰ τὸ δικαιοτάτον, εἰ δὲ μὴ, ἀπολαβὼν ἂν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν καὶ πλείονα ἢ εἰσηνηνόχει εἰς τὸ κοινὸν ἀπηλλάττετο. οὕτως ἐξ ἀρχῆς τῆς πρώτης τὴν δικαιοσύνην ἄριστα κατεστήσατο. μετὰ ταῦτα τοίνυν ἢ μὲν οἰκείωσις ἢ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εἰσάγει δικαιοσύνην, ἢ δὲ ἄλλο τρίωσις καὶ καταφρόνησις τοῦ κοινοῦ γένους ἀδικίαν ἐμποιεῖ. ταύτην τοίνυν πόρρωθεν τὴν οἰκείωσιν ἐνθεῖναι βουλόμενος τοῖς ἀνθρώποις καὶ πρὸς τὰ ὁμογενῆ ζῶα αὐτοὺς συνέστησε, παραγγέλλων οἰκείᾳ νομίζειν αὐτοὺς ταῦτα καὶ φίλα, ὡς μήτε ἀδικεῖν μηδὲν αὐτῶν μήτε φονεῦειν μήτε ἐσθίειν (30.167-169).*

Σύμφωνα με τον Πορφύριο ο Σάμιος φιλόσοφος *τοὺς δὲ φίλους ὑπερηγάπα, κοινὰ μὲν τὰ τῶν φίλων εἶναι πρῶτος ἀποφηνάμενος, τὸν δὲ φίλον ἄλλον ἑαυτόν.* καὶ ὑγιαίνουσι μὲν αὐτοῖς ἀεὶ συνδιέτριβεν, κάμνοντας δὲ τὰ σώματα ἐθεράπευεν, καὶ τὰς ψυχὰς δὲ νοσοῦντας παρεμυθεῖτο, καθάπερ ἔφαμεν, τοὺς μὲν ἐπωδαῖς καὶ μαγείαις τοὺς δὲ μουσικῇ. ἦν γὰρ αὐτῶ μέλη καὶ πρὸς νόσους σωμάτων παιώνια, ἃ ἐπάδων ἀνίστη τοὺς κάμνοντας. ἦν δ' ἃ καὶ λύτης λήθην εἰργάζετο καὶ ὄργας

ἐπράννε καὶ ἐπιθυμίας ἀτόπους ἐξήρει. 34 τῆς δὲ διαίτης τὸ μὲν ἄριστον ἦν κηρίον ἢ μέλι, δεῖπνον δ' ἄρτος ἐκ κέγχρων ἢ μᾶζα καὶ λάχανα ἐφθὰ καὶ ὠμά, σπανίως δὲ κρέας ἱερείων θυσίμων καὶ τοῦτο οὐδ' ἐκ παντὸς μέρους (Βίος Πυθαγόρα 33-34). Σημειωτέον ὅτι ὅποιος εγκατέλειπε τὴν κοινότητα καὶ πρόδιδε τὰ μυστικά της, τὰ ὁποῖα παραδίδονταν μετὰ ἀπὸ πολυετή μύηση (3 ἔτη +5 ἔτη σιωπῆς [ακουστικοί]), θεωροῦνταν νεκρός καὶ ανεγειρόταν μνήμα (Ιάμβλιχος 17.73): εἰ δ' ἀποδοκιμασθεῖσαν, τὴν μὲν οὐσίαν ἐλάμβανον διπλῆν, **μνήμα δὲ αὐτοῖς ὡς νεκροῖς ἐχώννυτο ὑπὸ τῶν ὀμακῶν** (οὕτω γὰρ ἐκαλοῦντο πάντες οἱ περὶ τὸν ἄνδρα), συντυγχάνοντες δὲ αὐτοῖς οὕτως συνετύγγανον ὡς ἄλλοις τισίν, ἐκείνους δὲ ἔφασαν τεθνάναι, οὓς αὐτοὶ ἀνεπλάσσοντο, καλοῦς κἀγαθούς προσδοκῶντες ἔσεσθαι ἐκ τῶν μαθημάτων.

Αντιστοίχως στὴν Παλαιστίνη ζοῦν οἱ Εἰσαῖοι (βλ. επισυναπτόμενο) ἀλλὰ καὶ μεμονωμένες προσωπικότητες (ὅπως ὁ δάσκαλος τοῦ Ἰώσηπου Βάννος Βίος 11⁴) που ζοῦν ἀσκητικὰ ἀπὸ τὴν φύση σὲ περιοχὲς ἐπέκεινα τοῦ «πολιτισμοῦ»:

---

⁴ σκληραγωγῆσας οὖν ἑμαυτὸν καὶ πολλὰ πονηθεὶς τὰς τρεῖς διηλθον καὶ μηδὲ τὴν ἐντεῦθεν ἐμπειρίαν ἱκανὴν ἑμαυτῶ νομίσας εἶναι πυθόμενός τινα Βάννον ὄνομα κατὰ τὴν ἐρημίαν διατρίβειν ἐσθῆτι μὲν ἀπὸ δένδρων χρώμενον τροφήν δὲ τὴν αὐτομάτως φυομένην προσφερόμενον ψυχρῶ δὲ ὕδατι τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα πολλάκις λουόμενον πρὸς ἀγνείαν ζηλωτῆς ἐγενόμην αὐτοῦ

Γ. Σε κάθε περίπτωση στο πλαίσιο των ελληνορωμαϊκών χρόνων οικονομία, πολιτική, θρησκεία ήταν σφαίρες όχι απλώς εφραπτόμενες αλλά επάλληλες. Ο Οκταβιανός Αύγουστος (= σεβαστός) εκτός από πολιτικός ηγεμόνας ήταν ο μέγιστος αρχιερέυς και λατρευόταν ως υιός θεού, σωτήρας και ευεργέτης. Τα ασημένια δηνάρια που κυκλοφορούσαν στη ρωμαϊκή οικουμένη λειτουργούσαν ως κήρυκες των «ευαγγελίων των Ρωμαίων», τα μήνια της προπαγάνδας αναφορικά με την ανατολή της χρυσής εποχής της ειρήνης. Οι ναοί εκτός από τόποι θυσιών, άσυλα και φυλακτήρια των νόμων και των θεσμών, ήταν και τράπεζες αφού θεωρούνταν αξιόπιστος τόπος να διαφυλάξει κάποιος την ιδιοκτησία του. Ταυτόχρονα αποτελούσαν αφορμή κέρδους για πολλούς επαγγελματίες που εμπορεύονταν τα θυσιαστικά προϊόντα αλλά και συναφή αντικείμενα-ενθύμια όπως στο Πρ. 19 ο ναός της Αφροδίτης. Στο Ναό των Ιεροσολύμων (που συνιστούσε εκτός των άλλων την Εθνική Τράπεζα των Ιουδαίων απανταχού της γης), δούλευαν σύμφωνα με την επιστολή Αριστέα 700 ιερείς, απασχολούνταν στην οικοδομή που ολοκληρώθηκε το 62 μ.Χ. μόλις μια οκταετία πριν την πυρπόλησή του από τους Ρωμαίους, 10.000 άτομα τα οποία ιδίως μετά τα εγκαίνιά του περιέπεσαν στην ανεργία για να γίνουν εύκολα θύματα ψευδο-μεσσιών. Ο Καϊάφας εκτός από αρχιερέυς (που εξαγόραζε φυσικά το αξίωμά του από τους κατακτητές από τους οποίους λάμβανε και την ενδυμασία του τις τρεις μεγάλες εορτές) ήταν και εθνάρχης των Ιουδαίων (αφού οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν την τοπική αριστοκρατία και τα συμφέροντά της ως εργαλείο διαφύλαξης των δικών τους συμφερόντων) αλλά και διαχειριστής του Ναού όπου εισέερχαν η δεκάτη, οι απαρχές των καρπών, οι θυσίες που αντιστοιχούσαν στο βάθος των αμαρτιών αλλά και της «τέσης» εκάστου, οι δωρεές κά.,. Ανάγλυφα παρουσιάζει τη λειτουργία του Ναού ο [Reza Aslan, Zealot: The Life and Times of Jesus of Nazareth, Random House 2013.](#)

Βεβαίως το πρόβλημα είναι ότι τον 1^ο αι. στην Παλαιστίνη ένεκα των εμφύλιων και άλλων συγκρούσεων, και ένεκα φυσικών καταστροφών αλλά και ένεκα της επαχθούς φορολογίας στους Ρωμαίους και στο Ναό ουσιαστική καταστράφηκε η μικρή ιδιοκτησία που ουσιαστικά αποτελούσε τη βάση της οικονομίας αφού οι μικροκαλλιεργητές με τα λίγα κτήνη που διέθεταν είχαν μια αυτάρκεια στα του οίκου τους. Αναγκάστηκαν πλέον να δανείζονται και κατόπιν να πουλούν τα παιδιά και τον εαυτό τους για να ξεχρεώσουν τους δανειστές. Ταυτόχρονα κτίστηκαν πόλεις και μια αριστοκρατία που σε αντίθεση με σήμερα διέμενε στο κέντρο αυτών που τροδοτούνταν από την επαρχία συσσωρεύοντας και γη από τους χρεώστες που δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν.

Επειδή η διαχείριση της περιουσίας των μεγαλογαιοκτημόνων γινόταν μέσω οικονόμων, οι οποίοι και προβάλλουν και σε ευαγγελικές αφηγήσεις ως πρωταγωνιστές εστιάζουμε εν συνεχεία στο ρόλο τους βασιζόμενοι στην περιεκτική εργασία του John Goodric, *Paul as an Administrator of God in 1 Corinthians The Graeco-Roman Context of 1 Corinthians*, [Society for New Testament Studies Monograph Series](#) (No. 152) Cambridge 2012. Ήταν τεσσάρων κατηγοριών: Οικονομίας δέ είσι τέτταρες, ως έν τύπω διελέσθαι (τάς γάρ άλλας είς τούτο έμπιπτούσας εύρήσομεν): βασιλική, σατραπική, πολιτική, ιδιωτική (Αριστοτ. Οικονομ. 1345b.7 - 1345b.14). Οι διαχειριστές είτε εκπροσωπούσαν κατεξοχήν τα οικονομικά συμφέροντα του μονάρχη βασιλέα/σατράπη (regal administrators), είτε διαχειριστές του ταμείου της πόλης (civic administrators) είτε ιδιωτικοί υπάλληλοι σε οίκους ευγενών προερχόμενοι από την κατηγορία των δούλων είτε των απελεύθερων (άρα ανήκαν στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα).

Η αποστολή του οικονόμου ήταν τετραπλή: απόκτηση αγαθών-συντήρηση-βελτίωση-χρήση. Σύμφωνα με τον Οικονομικό του ψευδο-Αριστοτέλη: *Εἶδη δὲ τοῦ οἰκονόμου τέτταρα καθ' ἃ δεῖ ἔχειν περὶ τὰ χρήματα.*(1) *Καὶ γὰρ τὸ κτᾶσθαι δυνατὸν χρή εἶναι, καὶ (2) φυλάττειν* (εἰ δὲ μὴ, οὐδὲν ὄφελος τοῦ κτᾶσθαι· τῷ γὰρ ἡθμῶ ἀντλεῖν τοῦτ' ἔστι, καὶ ὁ λεγόμενος τετρημένος πίθος)· ἔτι δὲ καὶ εἶναι (3) **κοσμητικὸν τῶν ὑπαρχόντων** καὶ (4) **χρηστικόν**· τούτων γὰρ ἔνεκα κάκεινων δεόμεθα. Διηρῆσθαι δὲ δεῖ τούτων ἕκαστον, καὶ πλείω τὰ κάρπια εἶναι τῶν ἀκάρπων, καὶ τὰς ἐργασίας οὕτω νενεμῆσθαι ὅπως μὴ ἅμα κινδυνεύσωσιν ἅπασαι (1344b.22 -1345a.5). Για τον επικούρειο Φιλόδημο (1^{ος} αι. μ.Χ.) και τον Οικονομικό του το ζητούμενο είναι η φυλακή και πλούτου μέτρον (όχι η αύξηση της περιουσίας) έτσι ώστε ο διαχειριστής (ἀγαθὸς οἰκονόμος) ως ποριστὴς κτημάτων καὶ χρημάτων να εξασφαλίσει την οικία ώστε ούτε να πένεται αλλά ούτε και να πλέει στον πλούτο. Το ζητούμενο είναι το *μακαρίως οἶκον οἰκεῖν*. Σύμφωνα με τους Λατίνους το ζητούμενο είναι και το κέρδος και η ευτυχία (*utilitatem et voluptatem/ fructum delectationem* (Varro Rust. 1.4.1). Στον Columella (Rust. 1.1.3) μάλιστα βρίσκουμε ίχνη καπιταλιστικής προσέγγισης της γεωργικής οικονομίας, το πώς δηλ. ο *diligens pater familiae* (= προσεκτικός επικεφαλής του νοικοκυριού) αποκομίζει χρήματα-κέρδη μέσω της καλλιέργειας αμπελώνα (Rust. 3.3). Μια τέτοια κερδοφόρα προσέγγιση φαίνεται ότι είχε αναπτυχθεί στον σιτοβολώνα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, την πτολεμαϊκή Αίγυπτο η οποία ήταν καθοριστική για την ειρήνη και ισορροπία στην Αιώνια Πόλη η οποία στηριζόταν στο να αποκομίζει τις μάζες μέσω **καταρχάς του ἄρτου** και **κατά δεύτερον του θεάματος**. **Βλ. και τον αντίστοιχο τόμο στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους**

Σε κάθε περίπτωση στα ελληνορωμαϊκά χρόνια η κυρίαρχη τάση όχι μόνον ανάμεσα στους μικροκαλλιεργητές που προσπαθούσαν απλώς να επιβιώσουν αλλά και στους μεγαλογαιοκτήμονες συγκλητικούς (πρβλ. Πλίνιος Νεότερος Επ. 3.19. 9.37) δεν ήταν η ραγδαία/μαξιμαλιστική αύξηση του κέρδους και μάλιστα άμεσα μέσω της εφαρμογής καινοτόμων μεθόδων καλλιέργειας (3.3.6) και βιασμού της γης (η οποία ακόμη ήταν σεβαστή ως Δή-μητρα) αλλά τα αργά, σταθερά-βάθος χρόνου κέρδη. Αυτό συνέβαινε ένεκα της απειλής ξηρασίας που αντιμετώπιζαν οι περιοχές γύρω από τη Μεσόγειο ή υπερεκχείλισης του θείου Νείλου στην Αίγυπτο που συνιστούσε και τον σιτοδότη της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. έτσι και στον Λκ. ο φρόνιμος οικονόμος επαινείται επειδή περιορίσε τα χρέη προκειμένου τελικά ο δεσπότης να εισπράξει μια μέτρια απόδοση. Και στην περίπτωση του **πιστού και σοφού οικονόμου**-vilicus (Λκ. 12, 42-48: *ὁ δὲ μὴ γνούς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν δαρήσεται ὀλίγας. παντὶ δὲ ᾧ ἐδόθη πολὺ, πολὺ ζητηθήσεται παρ' αὐτοῦ, καὶ ᾧ παρέθεντο πολὺ, περισσότερον αἰτήσουσιν αὐτόν*) αλλά και στην παραβολή των μνων το ζητούμενο είναι το κέρδος αλλά όχι το μαξιμαλιστικό. Σημειωτέον ότι και το εμπόριο δεν θεωρούνταν ευγενής απασχόληση.

Η κατεξοχήν αρετή του οικονόμου, του οποίου η ιδανική ηλικία ήταν αυτή των 35 ετών (όχι νέος αλλά ούτε πρεσβύτες), ήταν η πίστη (fides) προς τον κύριο (ευεργέτης, κηδεμών ἀληθής, φιλοδέσποτος). Γι' αυτό και εισέπραττε αμοιβή από το λεγόμενο *peculium* (τα αγαθά που διαχειριζόταν) μέσω του οποίου μπορούσε μελλοντικά να απελευθερωθεί (*manumissio*). και απαιτούσε τα εξής χαρίσματα: *Τὸν οἰκονομεῖν μέλλοντά τι κατὰ τρόπον τῶν τε τόπων, περὶ οὓς ἂν πραγματεύηται, μὴ ἀπείρως ἔχειν, καὶ τῇ φύσει εὐφυῆ εἶναι καὶ τῇ προαιρέσει φιλόπονόν τε καὶ δίκαιον· ὃ τι γὰρ ἂν ἀπῆ τούτων τῶν μερῶν, πολλὰ διαμαρτῆσεται περὶ τὴν πραγματείαν ἣν μεταχειρίζεται. Οἰκονομίαι δέ εἰσι τέτταρες, ὡς ἐν τύπῳ διελέσθαι (τὰς γὰρ ἄλλας εἰς τοῦτο ἐμπίπτουσας εὐρήσομεν)· βασιλική, σατραπική, πολιτική, ιδιωτική (1345b. 7-14).*

Σημειωτέον ότι η σημασία της λειτουργίας του οικονόμου των ελληνορωμαϊκών χρόνων, παρότι αυτός ήταν δούλος ή απελεύθερος, επιβίωσε και στις πρώτες μοναστηριακές κοινότητες της Αιγύπτου όπου αυτός ήταν ο πρώτος μετά τον ένα, τον προϊστάμενο εκάστης ομάδας αλλά και στο γεγονός ότι ανεξάρτητος οικονόμος ήλεγχε και τη διαχείριση του επισκόπου. **Βλ. Δημ. Μόσχου εργασίες σχετικά με τον οικονόμο.** Στον Άθωνα μέχρι σήμερα οικονόμος θεωρείται η προστάτης του, η Θεοτόκος. Άλλωστε και ο Π. στο Α΄ Κορ. (4+9) προβάλλεται ως οικονόμος των μυστηρίων του Θεού προκειμένου να αντικρούσει εκείνους που υποτιμούσαν την αποστολικότητά του καθώς εκτός των άλλων δεν ανέχθηκε τη χρηματοδότησή τους αλλά άσκησε το εξαιρετικά χειρωνακτικό άρα ταπεινωτικό (στον ελληνορωμαϊκό κόσμο) επάγγελμα του σκηνοποιού.

ΛΟΥΚΑΣ⁵

Το δίτομο έργο του Λουκά μαζί με την Επιστολή του Ιακώβου είναι τα δύο κείμενα της ΚΔ τα οποία ασκούν την πλέον σκληρή κριτική στον πλούτο και την ιδιοκτησία, όπως συνέβαινε και με τους προφήτες της Π.Δ.. Η γενέθλια αφήγηση του Ιησού εγκαινιάζεται με μια ταπεινωτική για την Ιουδαία και τους κατοίκους της **απογραφή (βλ. το βιβλίο μου Ιησούς και πολιτική εξουσία)** που περιλαμβάνει και τον Μεσσία που γεννάται σε μια φάτνη (!). η απογραφή αποτελούσε το κατεξοχήν εργαλείο για την επιβολή φορολογίας αλλά και μέσον επίδειξης ότι πλέον όλη η αγία γη και οι κάτοικοί της αποτελούν «υποζύγια» του θείου Καίσαρα. Αυτή η απογραφή το 6 μ.Χ. αμέσως μόλις αποκαθλώθηκε ο Αρχέλαος και η Παλαιστίνη έγινε άμεσο προτεκτοράτο της Ρώμης προκάλεσε την επανάσταση του σοφιστή Ιούδα, του ιδρυτή σύμφωνα με κάποιους του κινήματος των παρτιζάνων Ζηλωτών που κατέληξε με την ισοπέδωση της Ιερουσαλήμ και του Ναού αλλά και τη γέννηση του Ιησού στη Βηθλεέμ ο οποίος χωρίς να ανακυκλώσει τον τροχό του αίματος και το σπιράλ της βίας τελικά αναποδογύρισε την πυραμίδα της Ρώμης, έφερε τα άνω κάτω αλλά και τα κάτω άνω.

Κατά τη συνάντηση της δεκατριάχρονης παρθένου Μαριάμ με την επίσης έγκυο γερόντισσα Ελισάβετ ακούγεται ο προφητικό ριζοσπάστης, το Μεγαλυνάριο της Θεοτόκου (Μεγαλύνει η ψυχή μου) που εκφράζει πριν την προγραμματική ομιλία του Κυρίου στη Ναζαρέτ την αποστολή του εναλλακτικού» (έναντι του πλανητάρχη) Κυρίου και Σωτήρα: *καθεῖλεν δυνάστας ἀπὸ θρόνων καὶ ὕψωσεν ταπεινούς, πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν καὶ πλουτοῦντας ἐξαπέστειλεν κενούς* (1, 52-53). Ακολουθῶς ακούγεται η προγραμματική ομιλία του Ιησού σχετικά με την ανατολή του Ιωβηλαίου (βλ. διατριβή Γκουτσιούδη). Ἐπονται οἱ Μακαρισμοὶ τῶν πτωχῶν (ὄχι αὐτῶν ἐν πνεύματι ὅπως στὸν Ματθαῖο) καὶ οἱ ταλανισμοὶ τῶν πλουσίων καὶ γελῶντων στὴν πεδιάδα (καὶ ὄχι στὸ ὄρος ἀφοῦ στὸν Λκ. ἡ προοπτικὴ τους ἐκτείνεται στὸ πέλαγος τῶν ἐθνῶν).

Εἰδικότερα ὁ Λουκάς ἀσχολεῖται με θέματα ἰδιοκτησίας καὶ πλούτου ἰδίως στὰ κεφ. 12, 16 καὶ 19 ὅπως καὶ στὰ Πρ. 2+4. Τὰ κεφ. 12-16-19 ἐκτυλίσσονται κατὰ τὸ Οδοιπορικό/τὴν Ἐξοδο τοῦ περιφερόμενου ἀστεγού καὶ πένητος Μεσσία Ἰησού ἀπὸ τὴν Γαλιλαία στὴν Ἱερουσαλήμ προκειμένου αὐτὸς (ὄχι νὰ λειτουργήσῃ ὡς μαρμαρωμένος βασιλιάς ὅπως πίστευαν οἱ μαθητὲς τοῦ ἀλλὰ) νὰ ἀνα-ληφθῇ στὸ φρικιαστικό τότε θρόνο-ξύλο τοῦ Σταυροῦ καὶ τὸν οὐρανό. Μεταξὺ τῶν κεφ. 12 καὶ 16 ὑπάρχει ἀρμονία:

Α. 12, 13-21: ἀρνητικὴ παραβολή: ἐγωιστικὴ χρῆση ἀγαθῶν

Β. 12, 33-34: θετικὴ ἐντολή: ἀποδέσμευση ἀπὸ ἀγαθὰ με τὴ ματιὰ στὴν αἰώνια σωτηρία

Γ. 16, 1-8: παραβολή: ἐκούσια χρῆση/ἐπ-ένδυση τῶν ἀγαθῶν χάριν τῆς σωτηρίας καὶ τοῦ χρήστη ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποδεκτῶν

Β' 16, 9: θετικὴ ἐντολή: ἀποδέσμευση ἀπὸ τὸν Μαμμωνά

Α' 16, 19-31: δραματικὴ παραβολή: ἐγωιστικὴ χρῆση τῶν ἀγαθῶν, αἰώνια καταδίκη.

Στὰ ἀνωτέρω κείμενα ἐντάσσονται δύο ἀπὸ τὶς πιο παρερμηνευμένες παραβολές: ἡ ἐπονομαζόμενη τοῦ ἀδίκου οἰκονόμου καὶ αὐτὴ τῶν μνῶν/ταλάντων ἡ ὁποία ἐπὶ αἰῶνες χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ προβάλλῃ ἕναν Θεό που εὐνοεῖ τὸν καπιταλισμό καὶ ἀνταγωνισμό.

Ὁ πλούσιος γαιοκτήμονας τοῦ κεφ. 12, ὁ ὁποῖος δὲν φαίνεται καταρχὰς νὰ στερεῖ τὸν μισθὸ τῶν γεωργῶν τοῦ οὔτε γίνεται πλούσιος λόγω τῆς συγκεκριμένης εὐφορίας τῆς χώρας ἀφοῦ εἶναι ἤδη εὐκατάστατος. Μαζεύοντας τὰ ἀγαθὰ που ἡ μητέρα γῆ τόσο ἀφθονα τοῦ χάρισε (γιὰ νὰ τὰ διαχειριστεῖ) ἀφοῦ ἐκείνη τίκτει χωρὶς τόκο αὐτὸς χωρὶς νὰ μιμείται τὴν στάση τῆς, μαζεύει τὰ

αγαθά σε αποθήκες προκαλώντας έλλειμμα, και πείνα κι έτσι εξακοντίζει στα ύψη (ή μανιπουλάρει) τις τιμές. **Βλ. ανάλυση που κάνω στην περικοπή στα κηρύγματα του Αγίου Ζωής!**

Ο οικονόμος άδικα χαρακτηρίστηκε άδικος στην πλέον περιέργη παραβολή του Ιησού αφού ο κύριος του στ. 8, το τέλος της και η αρχή της ερμηνείας, η ενέργεια του πρωταγωνιστή να χαρίσει είναι διφορούμενα. Πρόκειται άραγε για απάτη; Θα αποδειχθεί ότι όπως και ο στ. 8 επισημαίνει είναι έξυπνος. Στην εποχή του Ιησού ο οικονόμος είχε το νόμιμο δικαίωμα να διαχειρίζεται την περιουσία του δεσπότη με στόχο όχι το μάξιμουμ του κέρδους αλλά τη λογική του προσαύξηση. Μπορούσε να χαρίσει τόκους και κυρίως αυτούς που αντιστοιχούσαν στο δικό του κέρδος. Κι αυτό ακριβώς κάνει. Ο τόκος για τα σιτηρά μαζί με την ασφάλεια ανέρχονταν στα 25 % στο λάδι που το ρίσκο ήταν υψηλότερο ήταν υψηλότεροι και οι τόκοι. Ο οικονόμος «αλλάζει σελίδα» και εφαρμόζει τον Μωυσή που απαγορεύει τοκισμό όταν δανείζεται πλησίον, ήτοι ομοεθνής (Εξ. 22, 25. Λευ. 25, 35-37. Δτ. 23, 19-20)⁶ ενώ προβλέπει και άλλες ριζοσπαστικές ακόμη και σήμερα διατάξεις (δεκάτη-ιωβηλαίο...). Ο οικονόμος μεταστρέφεται από την αδικία σε ό,τι προέβλεπε η Τορά. Ο οικονόμος της αδικίας σχετίζεται όχι με τον χαρακτήρα του πρωταγωνιστή αλλά στον Μαμωνά του στ. 9 τον οποίο ουσιαστικά λάτρευε ο ίδιος και λατρεύουν οι Φαρισαίοι σύμφωνα με τον Λκ.. Η παραβολή του πλουσίου που κατακλείει το κεφ. 16 παρουσιάζει αντιθετικά στοιχεία προς αυτή του φρόνιμου οικονόμου.

16,1-9: ο έξυπνος οικονόμος (και όχι ο άδικος/πονηρός οικονόμος όπως τιτλοφορείται)	16,1 9-31: ο πλούσιος και ο Λάζαρος-Ελεάζαρ
Έχει κακή φήμη – κανέναν φίλο	Καλή φήμη – πολλοί φίλοι (γιορτές)
Μετά αποκτά φήμη και κερδίζει φίλους	Το αντίστροφο
Εκμεταλλεύεται την ευκαιρία για το καλό των άλλων	Εκμεταλλεύεται την ευκαιρία για το δικό του συμφέρον

⁶ Ο Μωυσής είναι αυτός που δεν παραθεωρεί μόνον ο πλούσιος που «φιλοξενεί» τον Λάζαρο (πρόκειται για την μόνη επώνυμη προσωπικότητα στις παραβολές!) στην αυλή του (σημ.: δεν τον κακοποιεί αλλά τον αγνοεί). Δυστυχώς τις πραγματικά φιλότιμα εντολές της δεκάτης, του Σαββάτου τις αγνοούμε και εμείς ανακαλύπτοντάς τις μόνον όταν βιώσουμε την κρίση.

Έξυπνη χρήση των αγαθών	Κακή χρήση των αγαθών
Αλαφρώνει χρεώστες	Ο Λάζαρος λιμοκτονεί και πεθαίνει σε απόλυτη πενία
Κάνει κάτι για γίνει αποδεκτός	Έρχεται στην αιώνια κόλαση
Ακολουθεί το Νόμο: nicht wuchern	Δεν ακούει το Νόμο και τους Προφήτες
Ενεργεί την κατάλληλη στιγμή	Πολύ αργά....

Βλ. σχετικά με τις δύο παραβολές Μάστερ και Διατριβή του Αθ. Δεσπότη.

Προκλητική είναι και η παραβολή των μνων η οποία δεν ακούγεται στις κυριακάτικες Συνάξεις ημών των Ορθοδόξων όπως και αυτή του οικονόμου. Ενώ στην αντίστοιχη παραβολή των ταλάντων του Ματθαίου κάθε δούλος λαμβάνει διαφορετικό ποσόν ταλάντων (10, 5, 1) στον Λουκά καθείς από τους δέκα σκλάβους λαμβάνει το ίδιο ποσόν. Μάλιστα στον Μτ. το αφεντικό ονομάζεται **κύριος** ενώ στον Λκ. *ευ-γενής* ο οποίος ταξιδεύει σε ξένη χώρα (προφανώς στη Ρώμη) για να λάβει (ουσιαστικά για να αγοράσει) το αξίωμα του βασιλέα το οποίο σε αντίθεση προς αυτό του επάρχου/επιτρόπου ίσχυε εφ' όρου ζωής και εξαγοραζόταν αδρά από τον αυτοκράτορα της Αιώνιας (;) Πόλης. Φυσικά το ποσόν που δινόταν το εισέπραττε ο ανακηρυχθείς βασιλεύς κατόπιν πολλαπλάσιο από τους υπηκόους (σε αγαθά ή χρήμα). Γι' αυτό και στην παραβολή φεύγοντας ο ευγενής για να δοκιμάσει το τάλαντο των μελλοντικών συνεργατών-υποτελών του, τους υποβάλλει σε μια δοκιμασία (ένα τεστ). Το ποσόν που τους δίνει μόνον στον Λκ. προορίζεται για *πραγματεία/εμπόριο* (19, 13 πρβλ. Ιώσ. Πόλ. 2.591 κε.. Βίος 74-76) προκαλώντας ανταγωνισμό μεταξύ τους. Επιλέγει μάλιστα δούλους για να καρπωθεί ολόκληρο το κέρδος. Γι' αυτό και η αμοιβή όταν επιστρέφει δεν είναι ίδια όπως στον Μτ. (*εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου*) αλλά αναλογική προς την κερδοφορία εκάστου: άλλος λαμβάνει εξουσία σε 10 πόλεις και άλλος σε 5 πόλεις. Επιπλέον στον Λκ. περιγράφεται και αντίσταση από τους πολίτες της πόλης που ταξιδεύουν και εκείνοι στον αυτοκράτορα για να αποτρέψουν τη μεταβίβαση της βασιλείας στον ευγενή. Αυτοί εισπράττουν τελικά την οργή του κυρίου και τη σφαγή.

Για να ερμηνευθεί σωστά η παραβολή των μνών (1 μνα = 100 ημερομίσθια [= 1/60 ταλάντου]) πρέπει να ληφθεί υπόψιν ότι ακούγεται αμέσως μετά το επεισόδιο με τον Ζακχαίο στην πόλη των φοινίκων –Ιεριχώ που συνιστούσε ένα καρφούρ (=σταυροδρόμι) για τα καραβάνια που έρχονταν από την Ανατολή αλλά και από Βορρά. Μετά την ακρόασή της σημειώνεται από τον ευαίσθητο στη θλίψη και τον πόνο ένεκα και επαγγέλματος Σύρο Λουκάς: *καὶ εἰπὼν ταῦτα (ο Ἰησοῦς) ἐπορεύετο ἔμπροσθεν ἀναβαίνων εἰς Ἱεροσόλυμα (19, 28)*. Άρα πρέπει να αναγνωσθεί από την προοπτική του πάθους. Έτσι από κάποιους ερμηνευτές⁷ (προερχόμενους κατεξοχήν από τη χειμαζόμενη Λατινική [=] Αμερική) ο Ιησούς ταυτίζεται με τον τρίτο δούλο. Αυτός χωρίς να διοργανώσει «σαμποτάζ», «μαρτυρεί» ασκώντας οξεία κριτική στην εξουσία και αρνούμενος να εισέλθει ο ίδιος στη λογική του πολλαπλασιασμού της επιρροής και της αναρρίχησης στην πυραμίδα μέσω της κίνησης/ροής κεφαλαίων. Ο λόγος του στο 19, 21 *αἴρεις ὃ οὐκ ἔθηκας καὶ θερίζεις ὃ οὐκ ἔσπειρας* θα μπορούσε να τοποθετηθεί ως επικεφαλίδα σε ένα κεφάλαιο περί του πώς επιβίωνε η (λεγόμενη) ρωμαϊκή ειρήνη και πώς ζούσε η ρωμαϊκή αριστοκρατία αλλά και οι «εραστές της πολυτέλειας» (Ιώσηπος), οι αρχιερείς του Ναού που εκμεταλλεύονταν αδίστακτα και το απλό ιερατείο. Έτσι κριτικά και ανατρεπτικά θα ενεργήσει άλλωστε ο Ιησούς τη Μεγ. Δευτέρα στο Ναό-τη Μητρόπολη της αγιότητας, στον ομφαλό της αγίας Πόλης και τον άξονα της αγίας Γης γενικότερα (ο οποίος όμως για τους Ρωμαίους δεν ήταν παρά μια τρύπα σε μια γωνιά τους [Κικέρων]), απέναντι στους αριστοκράτες της θρησκείας και της πολιτικής. Σύμφωνα με αυτούς (τους ερμηνευτές) ο Ιησούς του Σταυρού δεν μπορεί να ταυτίζεται με τον κύριο της παραβολής ο οποίος γενικότερα αντικατοπτρίζει τον Ηρώδη (είτε τον Μέγα είτε τα τέκνα του και δη τον Αρχέλαο) και κατακλείει το κείμενο με τα εξής σκληρά λόγια: *πλὴν τοὺς ἐχθροὺς μου τούτους τοὺς μὴ θελήσαντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτούς/ ἀγάγετε ὧδε/ καὶ κατασφάξατε αὐτούς ἔμπροσθέν μου (19, 27)*. Άλλωστε και η προηγούμενη διακήρυξή του *παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται (19, 26)* εκφράζει την καπιταλιστική λογική ότι το «χρήμα γεννά περισσότερο χρήμα».

Σημειωτέον ότι στην παραβολή που θα ακουσθεί στα Ιεροσόλυμα τη Μεγ. Τρίτη (20, 3) είναι οι γεωργοί-εκμισθωτές του αμπελώνα (= διαχειριστές του Ναού, αρχιερείς) που κακοποιούν και τους απεσταλμένους του οικονόμου (= προφήτες) αλλά και κατασφάζουν τον αγαπητό γιο του ιδιοκτήτη: *ιδόντες δὲ αὐτὸν οἱ γεωργοὶ διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους λέγοντες· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· ἀποκτείνωμεν αὐτόν, ἵνα ἡμῶν γένηται ἡ κληρονομία*.

Βεβαίως μια παραβολή δεν μπορεί να εκλαμβάνεται ως μια ακριβής «αναπαράσταση» του Θεού. Περιέχει ορισμένα χαρακτηριστικά σε «υπερβολή» για να μεταδώσει ένα συγκεκριμένο μήνυμα. Πολλοί πίστευαν ότι ο «βασιλεύς» (όπως επονομάζεται κατά την βαϊοφόρο είσοδο μόνον στον Λκ. 19, 38) Ιησούς εισερχόμενος στην Ιερουσαλήμ θα φανέρωνε τη βασιλεία/το βασίλειο του Θεού. Ο Λουκάς διορθώνει αυτή την άποψη: *Ἐπερωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Φαρισαίων «πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία*

⁷ M. Fricke, Kontextuell gelesen Wer ist der Held im Gleichnis von den Talenten? *Bibel und Kirche* 63 (2008) 76-81. M. Ebner, Dstrukturen der Gewalt in Palaestina zur Zeit Jesu *Bibel und Kirche* 66 (2011) 159-163.

τοῦ Θεοῦ» ἀπεκρίθη αὐτοῖς καὶ εἶπεν· οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ μετὰ παρατηρήσεως, οὐδὲ ἐροῦσιν· ἰδὸν ὧδε ἢ· ἐκεῖ, ἰδὸν γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν (17, 20). Επειδὴ ἡ ἀφήγηση τοῦ Ζακχαίου κορυφώνεται μετὰ τὸ λόγιον *ἦλθεν γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός* (19, 10) τὸ ὁποῖο διακηρύσσει ἔχοντας ἐπισκεφθεὶς ὁ Ἰδιὸς τὴν οἰκίαν του, μετὰ τὴν συγκεκριμένη παραβολὴν τῶν μνῶν τονίζει ἀμέσως μετὰ ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ παθητικὴ ἀναμονὴ τῆς ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας ἀλλὰ ἡ προσωπικὴ προσπάθεια καθὲρ πιστοῦ νὰ ἐπενδύσῃ. Καὶ φυσικὰ γιὰ τὸν Λουκᾶ *μία* ἐπένδυση ἀποφέρει ἑκατονταπλασίονα σὲ αὐτὴ τὴ γῆ καὶ αἰώνια ζωὴ: ἡ ἐλεημοσύνη! Συνηθίζει ὁ Λουκᾶς νὰ συνδυάζῃ ἐτσι τὰ κείμενα γιὰ νὰ συζεύξῃ τὴν πίστη (οριστικὴ) μετὰ τὴν πράξη (προστακτικὴ). Ἡ παραβολὴ τοῦ δραστήριου Καλοῦ Σαμαριτῆ συνδυάζεται μετὰ τὴν ἀφήγησίν τῆς παθητικῆς Μαρίας (κεφ. 10).

Ἢδη στὸ 18, 1 ὁ διάλογος τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τὸν πλούσιον ἀρχόντα καὶ τὸ τελικὸν λόγιον ποὺ παραλληλίζει τοὺς πλουσίους μετὰ τὰς καμήλας ποὺ συνήθως φορτώνονταν μετὰ ἀγαθὰ πολυτελείας ἐρχόμενες ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν δυσκολίαν ποὺ ἔχουν νὰ διέλθουν μέσα ἀπὸ τὴν τρύπα μιᾶς βελόνας ποὺ συνήθως μπαλῶναι τὰ ρούχα τοῦ φτωχοῦ πρέπει νὰ ἀνα-γνωσθεῖ σὲ συνδυασμὸν μετὰ τὴν ἐνέργειάν του νὰ ἐξυψώσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μαθητῶν ἐνὰ «γυμνόν» ἀπὸ ἐξασφαλιστῆς παιδίον. Ὁ ὅρος χρησιμοποιοῦνταν καὶ γιὰ τὸ τέκνον (ποὺ πρὶν τὴν τελετὴν ἐνηλικίωσης θεωροῦνταν ἄλογον καὶ ἀσημο) ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν σκλάβον. Αὐτὸ ἔχει τὴν εὐλογίαν του καὶ ὄχι ὁ πλούσιος ποὺ χρησιμοποιεῖ τὸν πλοῦτον ὡς μέσον προβολῆς τοῦ στατοῦς ἀκόμη καὶ μέσα στὴν κοινότητα καὶ ἀπόρροια εὐλογίας στηριζόμενος καὶ χωρὶς τῆς Α.Γ.

Μετὰ τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν περικοπήν διατρανώνεται ὁ Ἰησοῦς μετὰ τῆς ἀνόδου στὸ Σταυρὸν (συγχωρῶντας μάλιστα σὲ αὐτὸν τοὺς σταυρωτῆς τοῦ μόνου στὸ Ἀλ.) καὶ τὸν Οὐρανὸν εἶναι βασιλείας ποὺ θὰ ζητήσῃ λόγον στὰ τελικὰ ἔσχατα. Τότε θὰ φανερωθεῖ ὡς ἐνδοξὸς βασιλεὺς καὶ ὄχι τὴν ὥρην ποὺ εἰσέρχεται στὴν Ἱερουσαλήμ. Τὸ σκληρὸ φινάλε τῆς παραβολῆς λειτουργεῖ ὡς προ-ειδοποίησι-παραίνεσι πρὸς ἐκείνους τοὺς πιστοὺς τοῦ ποὺ κοιμούνται ἐνεκα καὶ τῆς καθυστέρησις τῆς Παρουσίας τοῦ Κυρίου «τὸν ὕπνον τοῦ δικαίου» χωρὶς νὰ συμπάσχουν μαζί του γιὰ τοὺς «χαμένους»-ἀπολωλότες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: ΤΙ ΚΑΙΝΟ ΚΟΜΙΖΕΙ Ο ΛΟΥΚΑΣ

1. Γενικότερα ὁ Λουκᾶς, ὁ ὁποῖος ξεκινᾷ τὸ ἔργον του μετὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ Αυγούστου, ποὺ προκάλεσε ἐπανάστασιν ἀπὸ τὸν Ἰουδα καὶ ἀναβίωσιν τῶν Μακάμπι-Μακκαβαίων, υιοθετεῖ τὴν προοπτικὴν ἐκ τῶν κάτω, τὴν ματιὰν τῶν στρωμάτων δηλ. ἐκείνων ποὺ βρίσκονται στὴν βάση/τὸ περιθώριον τῆς πυραμίδας καὶ *συνθλίβονται* κυριολεκτικὰ ἀπὸ ἐξωτερικὰ καὶ

εσωτερικά, φυσικά και ψυχικά βάρη. Αλλωστε στο ίδιο το Πάτερ ἡμῶν εκτός από τον επιούσιο άρτο παρατίθεται και η μόνη ευχή με προϋπόθεση: και ἄφες ἡμῖν [...] Μέσα από το έργο του ξεπηδά η απόλυτη αντιστροφή των κυρίαρχων αξιών και των κοινοοικονομικών σχέσεων αφού η βασιλεία του Θεού δεν υπακούει σε μηχανισμούς που διαφημίζονται με την ιδεολογία που αποτυπώνεται με το σκλόγκαν-σύμβολο της νέας γης της επαγγελίας *we trust God* -εμπιστευόμαστε στον Θεό (< ο πλούτος απορρέει από την ευλογία ενώ η πτώχεια από την κατάρα του Θεού).

2. Δεν υιοθετεί ο Λουκάς το διαδεδομένο θεσμό **του ευεργετισμού** που ήταν πολύ διαδεδομένος στα ελληνορωμαϊκά χρόνια ουσιαστικά διότι ουσιαστικά μέσα από αυτόν και τις σχέσεις πάτρωνα και πελατών διατηρούνταν και ισχυροποιούνταν το στάτους κβο. Μόνον στον Λκ. ο Ιησούς, ο αληθινός Σωτήρας μετά την καθιέρωση του τελευταίου δείπνου διακηρύσσει: *οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν εὐεργέται καλοῦνται.*²⁶ *ὕμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁ μείζων ἐν ὑμῖν γινέσθω ὡς ὁ νεώτερος καὶ ὁ ἡγούμενος ὡς ὁ διακονῶν.*²⁷ *τίς γὰρ μείζων, ὁ ἀνακείμενος ἢ ὁ διακονῶν; οὐχὶ ὁ ἀνακείμενος; ἐγὼ δὲ ἐν μέσῳ ὑμῶν εἶμι ὡς ὁ διακονῶν.* (Luk 22:25-27 BGT). Σημειωτέον ότι ευεργέτης χρημάτισε και ο Ηρώδης και του έθνους του αλλά και των Ελλήνων. Αυτό που ζητά ο Λουκάς είναι πλήρης άρνηση του στάτους που χορηγεί ο πλούτος και η ιδιοκτησία. Ουδέποτε ο Μαμμωνάς (= αυτό στο οποίο κάποιος εμπιστεύεται) στη γραμματεία προβάλλει ως είδωλο, θεός, δαίμων παρά μόνον στον Λουκά.
3. Και Ο Λουκάς χρησιμοποιεί πολλούς τόπους της φιλίας παρουσιάζοντας την χριστιανική κοινότητα ήδη με τη γενέθλια αφήγηση του Ιησού να αναβιώνει την «προπρωτική» Χρυσή Εποχή που η ρωμαϊκή προπαγάνδα διαφήμιζε ότι εγκαινίασε ο κομιστής της κοσμικής ειρήνης και της αφθονίας Αύγουστος. Σύμφωνα με τον Mitchell⁸ απαντούν τα εξής κοινά μεταξύ της πρώτης κοινότητας και της συμπεριφοράς των φίλων:

- (1) *Μία ψυχή* Arist., *Ηθ. Νικομ.* 9.8.2 (1168b); Διογένης 5.20; **Iamb., V.P. 30.167**
- (2) *κοινὰ τὰ φίλων*: *Ηθ. Νικομ.* 9.8.2 (1186b); Πλάτων, *Πολ.* 4.424A, 5.449C; **Phaedr. 279C**; Διογένης 8.10, 10.11 (Πυθαγόρας), 6.72 (Διογένης); Photius, *Lexicon* (κοινός); Philo, *Mos.* 1.156f.; Cicero, *Off.* 1.16.51
- (3) (3a) *οὐδὲν ἢ μηδὲν ἴδιον*: Plato, *Crit.* 110D; *Πολ.* 3.416D, 5.464D, 8.543B; *Τιμ.* 18B; Euripides, *Andr.* 376, 377 (συνδυασμός με [4]); Διογένης 5.45.5 (Ευχήμερος); Iamb. V.P. 30.168 (συνδυασμός με [1] και [4]) (3b) *ἴδιον μηδὲν ἡγεῖσθαι*: D.L. 8.23 (a Pythagorean maxim)
- (4) *Πάντα (ἢ ἅπαντα) κοινὰ*: Plato, *Crit.* 110D; *Rep.* 5.464D, 8.543B; Cicero, *Off.* 1.16.51; Strabo, *Geogr.* 7.3.9; Porph, *V.P.* 20; Philo, *Hyp.* 11.4 ((συνδυασμός με [3a])

⁸ Alan C. Mitchell, "Greet the Friends by Name': New Testament Evidence for the Greco-Roman *Topos* on Friendship." Pages 225–62 in *Greco-Roman Perspectives on Friendship*. Edited by John T. Fitzgerald. Society of Biblical Literature Resources for Biblical Study 34. Atlanta: Scholars Press, 1997.

4. Βεβαίως όπως ως πλησίον στον Ιουδαϊσμό θεωρούνταν ο ομοεθνής και μάλιστα ο ομόπιστος φίλοι στον ελληνορωμαϊκό κόσμο άνθρωποι του ίδιου στάτους και όχι οι δούλοι, οι γυναίκες και άλλα όντα τα οποία συμμετέχουν στην χριστιανική κοινότητα ισότιμα ασπαζόμενοι ο ένας τον άλλον και μεταλαμβάνοντας από το ίδιο Ποτήρι, έθος που δεν υπήρχε ούτε στον Ιουδαϊσμό και το πασχάλιο δείπνο του.
5. Ταυτόχρονα στον Λκ. η οικία (< οικονομία) γίνεται το νέο πνευματικό-πολιτιστικό κέντρο του λαού του Θεού (Joel Green⁹). Πρόκειται για μία κοινωνία που ενσαρκώνει και ακτινοβολεί τη νέα κοσμική-οικονομική τάξη της αντεστραμμένης πυραμίδας στην οποία ο δεσπότης-ο κύριος παρότι ένθρονος στον ουρανό κυρίαρχος του σύμπαντος βρίσκεται στο βάθος ως διάκονος και δούλος. Μέχρι σήμερα ο τόπος υποδοχής του ξένου ονομάζεται αρχονταρίκι. Το δόσιμο στον άλλο δεν αναμένει αντί-δωρο (όπως ήταν τυπικό στην ρωμαϊκή κοινωνία [balanced reciprocity]) καθώς ισχύει το: *Γίνεσθε οϊκτίρμονες καθώς [καί] ό πατήρ ύμών οϊκτίρμων έστίν* (6, 36). Σημειωτέον ότι το χαρακτηριστικό όνομα του Θεού είναι Πατέρας και όχι Δεσπότης, Κύριος, Βασιλεύς όπως στον Ιουδαϊσμό αλλά και στο Ισλάμ (πρβλ. 99 ονόματα Θεού).

Συγκρίνοντας την οικονομία της πρώτης κοινότητας με αυτή των πυθαγόρειων και τους κοινοβιάτες του Khirbet Qumran και ιδίως τις διατάξεις 1QS 6:24–25.78 επισημαίνουμε τις εξής διαφορές: η χριστιανική κοινότητα είναι ανοικτή στους εκτός (outsiders) της Διαθήκης και μάλιστα εκείνους τους οποίους το Κουμράν θεωρούσε αντικείμενο μίσους ως «ακάθαρτους». Δεν διεφύλλασε μυστικά και μυστήρια ούτε προέβλεπε πολυχρόνια εισαγωγική διαδικασία (μύηση). Σε κάθε περίπτωση το μοίρασμα δεν αφορούσε μόνον τους εντός αλλά όλους.

Δυστυχώς η ριζοσπαστικότητα της εντολής του Χριστού σχετικά με τον πλούτο και την ιδιοκτησία σχετικοποιήθηκε καθώς τα λόγια ερμηνεύθηκαν επί τη βάσει των εξής αρχών: α) **Πνευματικοποίηση:** ο Ιησούς δεν ομιλεί για τον εξωτερικό αλλά τον εσωτερικό πλούτο, την καρδιά που δεν πρέπει να παραμένει προς-ηλωμένη στα υλικά. Φυσικά αυτή η άποψη δεν έχει κανένα έρεισμα στον ιστορικό Ιησού. β) **Διαφοροποίηση δύο κόσμων:** ήδη στους ραβίνους οι άνθρωποι θεωρούνταν πολίτες δύο κόσμων (του επίγειου και του επουράνιου) και υπηρέτες δύο αφεντικών, κάτι που αρνήθηκε ο Ιησούς. γ) **Διαφοροποίηση παραληπτών:** η απόλυτη άρνηση της ιδιοκτησίας είναι εντολή που δεν απευθύνεται σε όλα τα μέλη της Εκκλησίας αλλά σε θρησκευόμενους «ευέλπιδες των ειδικών δυνάμεων» (τους μοναχούς) ή όπως αλλιώς «αθλητές υψηλών επιδόσεων». δ) Ως μαμωνάς χαρακτηρίστηκε ο πλούτος που αποκτήθηκε άδικα και εκλάπη από τους φτωχούς. ε) Θεωρήθηκε ότι τα λόγια αφορούν σε **μια εναλλακτική συναλληλική πρωτοκομμουνιστική**

⁹ *She and her household were baptized' (Acts 16.15): Household Baptism in the Acts of the Apostles.*” Pages 72–90 in *Dimensions of Baptism: Biblical and Theological Studies*. Edited by Stanley Porter and Anthony R. Cross. JSNTS 234. London: Sheffield Academic Press, 2002.

ιεροσολυμητική κοινότητα (αντίστοιχης του Κουμράν αφού μάλιστα πρωτοχριστιανοί έγιναν και Εσσαίοι). Γενικότερα οι αντίστοιχες προ(σ)κλήσεις του Κυρίου θεωρήθηκαν ουτοπικές και έτσι παρέμειναν ανενεργείς. «Για έναν υπουργό οικονομικών δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί ως μόντο το μην μεριμνάτε, όπως και για αυτόν της Αμύνης «μην αντιστέκεστε στον πονηρό»/στρέψτε και την αριστερά σου, αλλά και στον Υπουργό της Δικαιοσύνης το μην κρίνετε ίνα μη κριθήτε [...]»

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Συγκρίνοντας ο Andreas Merkt την οργάνωση των Εκκλησιών με αυτή των λοιπών συλλόγων (θιάσους ή collegia)¹⁰ καταλήγει στα εξής συμπεράσματα¹¹: 1) Ενώ σε αυτά κυρίαρχο ρόλο

¹⁰ Άλλα ονόματα αυτών ήταν τα εξής: οργεώνες, έρανοι, σύνοδος, κοινόν, έφηβοι, νέοι (ή νεότεροι), συναγωγή, και στα λατινικά sodalitas/ fratres. Οι στόχοι τους ήταν (α) η κηδεία (η εξασφάλιση έντιμης ταφής και μνημοσύνου αντί συνδρομής του μέλους), (β) η λατρεία συγκεκριμένης θεότητας σε συγκεκριμένες επετείους είτε σε ναούς είτε ιδιωτικά κάποιες φορές με δημόσια λιτανεία και (γ) η ένωση επαγγελματιών του ίδιου χώρου που πολλές φορές εργάζονταν στον ίδιο χώρο της πόλης αλλά και μετακινούνταν μέσω του διαδικτύου της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας οπότε χρειαζόνταν διασυνδέσεις. Πολλές φορές αυτές οι ενώσεις λειτουργούσαν υπό την αιγίδα ενός θεού προστάτη.

¹¹ „Eine Religion von tōrichten Weibern und ungebildeten Handwerkern." Ideologie und Realität eines Klischees zum frühen Christentum, *Frühchristentum und Kultur*, Ferdinand R. Prostmeier (Hgg), Freiburg-Basel-Wien: Herder 2007 293-310. Σημείο αναφοράς για τις διαφορές μεταξύ της χριστιανικής Εκκλησίας και των collegia είναι το έργο του W.A. Meeks, *The First Urban Christians: The Social World of the Apostle Paul*. New Haven: Yale University 1983. Αυτός διέκρινε μια σειρά από ομοιότητες (μικρές κοινότητες όπου αναπτύσσονταν διαπροσωπικές σχέσεις, εκούσια απόφαση εκάστου μέλους να ενταχθεί χωρίς να διαδραματίζει ρόλο το γένος, το φύλο και η εθνότητα, αν και η κοινωνική θέση και το επάγγελμα διεδραμάτιζαν ενίοτε ρόλο, κοινά γεύματα, λατρευτικές εκδηλώσεις, ταφικές δραστηριότητες και ανάμνηση των κεκοιμημένων, δημοκρατικές διαδικασίες στην οργάνωση κατά μίμηση της αρχαίας ελληνικής πόλης) αλλά και τέσσερεις διαφορές: 1) η χριστιανική εκκλησία διεκδικεί την αποκλειστικότητα από όσους είναι βαπτισμένοι εν Χριστώ και δεν έχει ως στόχο απλώς τη συνύπαρξη μέσω λατρευτικών εκδηλώσεων αλλά τη σωτηρία. 2) Οι χριστιανικές «ομάδες» ήταν περισσότερο αδιάφορες στην ταξική ταυτότητα των μελών από τα κολλήγια στα οποία συνήθως συναγελάζονταν άνθρωποι κοινωνικά ομογενείς. Αυτό συνεπάγεται μεγαλύτερη ισότητα στην Εκκλησία. 3) Δεν απαντά ταυτότητα στην ονομασία των δύο κοινοτήτων. 4) τα κολλήγια ήταν τοπικές οργανώσεις χωρίς την υπερτοπική διασύνδεση του χριστιανικού κινήματος. Σε άλλο έργο ο ίδιος επισημαίνει ότι η Εκκλησία ενδιαφερόταν για την ηθική κατάσταση των μελών της πράγμα που δεν γίνεται στα κολλήγια. Τον συγκεκριμένο συγγραφέα αντικρούει ο J.S. Kloppenborg, Edwin Hatch: *Churches and Collegia, Origins and Method: Towards a New Understanding of Judaism and Christianity. Essays in Honor of John C. Hurd*, Bradley H. McLean(ed.) 212-238. JSNTSup 86 Sheffield: JSOT 1993. Αυτός ισχυρίζεται ότι ο όρος εκκλησία αλλά και τα ονόματα αξιωματούχων (επίσκοπος, διάκονος Φιλ. 1, 1) παρέπεμπαν σε κολλήγια. Επίσης σε σχετικό έργο του συσχετίζει τους όρους φιλαδέλφια και θεοδίδακτος (Α΄ Θεσ. 4, 9-12) με τους Διόσκουρους και τους θιάσους στη Θεσσαλονίκη (NTS 39, 265-289), ενώ αντίστοιχο πρόβλημα με την προσφυγή στα εθνικά δικαστήρια (Α΄ Κορ. 6) αντιμετώπιζαν και οι συγκεκριμένοι εθνικοί θεσμοί. Η μοναδική διαφορά μεταξύ Εκκλησίας και των αντίστοιχων θεσμών εντοπίζεται στο ρόλο του προστάτη-πάτρωνα και της χορηγίας. Σύνοψη των απόψεων που έχουν διατυπωθεί βλ. R.S. Ascough, *The Formation of Pauline Churches?* New York: Paulist 1998, 71-94. Άλλες διαφορές μεταξύ εκκλησίας και κολληγίων είναι η απουσία στις χριστιανικές συνάξεις θυσιών και άλλων θρησκευτικών εκδηλώσεων (αλλά και εικονογραφίας, εξαγνισμών κ.ο.κ), το γεγονός ότι η ηθική δεν αποτελούσε σε αυτές την προϋπόθεση εισόδου αλλά τη συνέπεια της συσσωμάτωσης με τον Χριστό, η εσχατολογία, η φιλανθρωπία προς τους φτωχούς, αλλά και η συχνότητα του εκκλησιασμού που δεν παρατηρείται στους θιάσους (που συγκεντρώνονταν μάλλον μηνιαία). Για τη σχέση μεταξύ των δύο θεσμών πηγές μπορούν να θεωρηθούν η επιστολή του Πλίνιου 10.96, ο Κέλσος (1.1. 8.17,47), ο Αλέξανδρος Σεβήρος (*Historia Augusta, Vita Alex.* 49) και ο Τερτυλιανός (*Apologia* 38-39). Σημειώτεον ότι όπως αποδεικνύει ο αιγυπτιακός

διεδραμάτιζαν οι **Ευεργέτες** στους οποίους απονέμονταν εξαιρετικές τιμές (επιγραφές, στέφανοι, ανδριάντες, τιμητικές θέσεις στο Κοινό), από τη *Συριακή Διδασκαλία* (12) συμπεραίνουμε ότι τα μέλη της Σύναξης δε σηκώνονται από τις θέσεις τους κατά την είσοδο των κοινωνικά και οικονομικά ισχυρών σ' αυτή. Επίσης δε γίνεται **χορηγός** όποιος επιθυμεί, αλλά ορίζονται «ηθικές» προϋποθέσεις: αυτοί που φυλακίζουν ή κακοποιούν τους σκλάβους τους ή καταπιέζουν τους φτωχούς απαγορεύεται να *λειτουργήσουν*, να χρηματοδοτήσουν την Εκκλησία. Αλλά και όταν οι προϋποθέσεις εκπληρώνονται, τότε η χορηγία δεν πραγματοποιείται άμεσα αλλά μέσω του Κλήρου. Τα χρήματα τοποθετούνται στο «φιλόπτωχο» ταμείο και τα διαχειρίζεται κατόπιν ο αρμόδιος διάκονος ώστε να τηρείται η ανωνυμία, να μην προβάλλεται ο ευεργέτης και έτσι να μην υπάρχει οποιαδήποτε εξάρτηση από τους Ισχυρούς. Ίσως και η ύστερη έξαρση στα εκκλησιαστικά αξιώματα οφείλεται να αντιμετωπιστεί ο θεσμός του Ευεργετισμού και να εδραιωθεί έτσι μια «αντιθετική κοινωνία». 2) Ενώ οι Τάκιτος (*Χρον.* 15.44.3), Πλίνιος ο Νεότερος (*Επ.* 10.96.8) και άλλοι κατηγορούν τον Χριστιανισμό ως *δαισιδαίμονια* ή και *αθεΐα* (αφού δεν θυσιάζαν στους θεούς), από άλλους αντιμετωπίζεται ως φιλοσοφική σχολή έστω κι αν κηρύττεται κατά βάσιν σε γυναίκες και χειρώνακτες (Κέλσος 3.44β. 50. 55β). Έτσι στην περίπτωση του Χριστιανισμού συμβαίνει κάτι αδιανόητο για την αρχαιότητα: **η σύνθεση λατρείας και φιλοσοφίας**¹². Μία λατρεία/θρησκεία που συνοδεύεται από λογική εμβάθυνση του αντικειμένου της και ανάπτυξη θεολογίας που αφορά σε όλα τα στρώματα του πληθυσμού (μέσω του κηρύγματος και της κατήχησης) και όχι μόνον στους πεπαιδευμένους συνιστά μοναδικό φαινόμενο στην εποχή της. Έτσι εξηγείται ο θαυμασμός του Μάρκου Αυρηλίου το 2^ο αι. μ.Χ. ενώπιον χριστιανών οι οποίοι ενώ δεν έχουν το οπλοστάσιο ενός λογίου συμπεριφέρονται όπως οι φιλόσοφοι, αφού τιθασεύουν τα πάθη και δεν φοβούνται το θάνατο ενώ οι γυναίκες συμπεριφέρονται ως άνδρες. 3) Ένα άλλο μοναδικό χαρακτηριστικό του Χριστιανισμού είναι ο **υπερτοπικός οικουμενικός και ταυτόχρονα διαδικτυακός (διαδραστικός) χαρακτήρας του**. Σε αντίθεση προς τα κολλέγια οι τοπικές Εκκλησίες δημιούργησαν υπερτοπικές δομές κάτι που πραγματώνεται αρχικά με τις παύλειες Επιστολές και κατόπιν με τις Συνόδους. Αυτό συμβαίνει διότι στο Χριστιανισμό όπου διακηρύσσεται η πίστη σε ένα Θεό προσωπικό και μάλιστα Πατέρα (γεγονός που δεν απαντά σε άλλα κινήματα της εποχής) η πολιτισμική/εθνική και η θρησκευτική ταυτότητα δεν είναι άρρηκτα συνυφασμένες. Έτσι αναπτύχθηκε η έννοια της οικουμενικής ιεραποστολής σ' έναν κόσμο όπου οι μεταστροφές δεν είχαν το νόημα εγκόλπωσης μιας παγκόσμιας αλήθειας αλλά της επιλογής του εκάστοτε κατάλληλου ιατρού.

PLondon 2710 από τα τέλη της πτολεμαϊκής εποχής οι θίασοι/σύνοδοι αντιμετώπιζαν και προβλήματα με σχίσματα, όπως συμβαίνει στους Κορίνθιους.

¹² Αυτή η σύνθεση πραγματώνεται κατεξοχήν με τους Απολογητές και ιδίως τον Ιουστίνο (*Διάλ.* 8). Πρβλ. Γαληνού (από την Πέργαμο 129 – 199/217 μ.Χ.), *Περί Διαφοράς Σφυγμών* 2.4 3.3.

<ΙΩΣΗΠΟΣ ΠΕΡΙ ΕΣΣΑΙΩΝ-των «Ιουδαίων» πυθαγορείων

Προβάλλονται και από τον Ιώσηπο και τον Φίλωνα, οι οποίοι με τα έργα τους απευθύνονται στον ελληνορωμαϊκό κόσμο και σε περιβάλλον με έτονα αντισημιτικά αισθήματα, ως τα ύπατα παραδείγματα-μοντέλα του Ιουδαϊσμού τον οποίο και διαφημίζουν ως την ιδεατή φιλοσοφία

Πόλεμος 2.119 – 127 Τρία γὰρ παρὰ Ἰουδαίοις εἶδη φιλοσοφεῖται, καὶ τοῦ μὲν αἰρετισταὶ Φαρισαῖοι, τοῦ δὲ Σαδδουκαῖοι, τρίτον δέ, ὃ δὴ καὶ δοκεῖ σεμνότητα ἀσκεῖν, **Ἑσσηνοὶ καλοῦνται**, Ἰουδαῖοι μὲν γένος 2.120 ὄντες, **φιλάλληλοι** δὲ καὶ τῶν ἄλλων πλέον. οὗτοι τὰς μὲν ἡδονὰς ὡς κακίαν ἀποστρέφονται, τὴν δὲ ἐγκράτειαν καὶ τὸ μὴ τοῖς πάθεσιν ὑποπίπτειν ἀρετὴν ὑπολαμβάνουσιν. καὶ γάμου μὲν παρ' αὐτοῖς ὑπεροψία, τοὺς δ' ἄλλοτριους παῖδας ἐκλαμβάνοντες ἀπαλούς ἔτι πρὸς τὰ μαθήματα συγγενεῖς ἡγοῦνται καὶ τοῖς ἡθεσιν αὐτῶν ἐντυποῦσι, τὸν μὲν γάμον καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ διαδοχὴν οὐκ ἀναιροῦντες, **τὰς δὲ τῶν γυναικῶν ἀσελγείας φυλαττόμενοι καὶ μηδεμίαν τηρεῖν πεπεισμένοι τὴν πρὸς ἕνα πίστιν.** 2.122 **Καταφρονηταὶ δὲ πλούτου, καὶ θαυμάσιον αὐτοῖς τὸ κοινωνικόν, οὐδὲ ἔστιν εὐρεῖν κτήσει τινὰ παρ' αὐτοῖς ὑπερέχοντα· νόμος γὰρ τοὺς εἰς τὴν αἵρεσιν εἰσιόντας δημεύειν τῷ τάγματι τὴν οὐσίαν, ὥστε ἐν ἅπασιν μὴτε πενίας ταπεινότητα φαίνεσθαι μὴθ' ὑπεροχὴν πλούτου, τῶν δ' ἑκάστου κτημάτων ἀναμεμιγμένων μίαν** 2.123 **ὥσπερ ἀδελφοῖς ἅπασιν οὐσίαν εἶναι.** κηλῖδα δ' ὑπολαμβάνουσι τὸ ἔλαιον, κἂν ἀλειφθῇ τις ἄκων, σμήχεται τὸ σῶμα· τὸ γὰρ αὐχμεῖν ἐν καλῷ τίθενται λευχειμονεῖν τε διαπαντός. χειροτονητοὶ δ' οἱ τῶν κοινῶν ἐπιμεληταὶ καὶ ἀδιαίρετοι πρὸς ἀπάντων εἰς τὰς χρεῖας ἕκαστοι.

2.124 Μία δ' οὐκ ἔστιν αὐτῶν πόλις ἀλλ' ἐν ἑκάστη μετοικοῦσιν πολλοί. καὶ τοῖς ἐτέρωθεν ἤκουσιν αἰρετισταῖς πάντ' ἀναπέπταται τὰ παρ' αὐτοῖς ὁμοίως ὥσπερ ἴδια, καὶ πρὸς οὓς οὐ πρότερον 2.125 εἶδον εἰσίασιν ὡς συνηθεστάτους· διὸ καὶ ποιοῦνται τὰς ἀποδημίας οὐδὲν μὲν ὄλως ἐπικομιζόμενοι, διὰ δὲ τοὺς ληστὰς ἔνοπλοι. κηδεμῶν δ' ἐν ἑκάστη πόλει τοῦ τάγματος ἐξαιρέτως τῶν ξένων 2.126 ἀποδείκνυται ταμιεύων ἐσθῆτα καὶ τὰ ἐπιτήδεια. καταστολὴ δὲ καὶ σχῆμα σώματος ὅμοιον τοῖς μετὰ φόβου παιδαγωγουμένοις παισίν. οὔτε δὲ ἐσθῆτας οὔτε ὑποδήματα ἀμείβουσι πρὶν διαρραγῆναι τὸ πρότερον παντάπασιν ἢ δαπανηθῆναι τῷ χρόνῳ. οὐδὲν δ' ἐν ἀλλήλοις οὔτ' ἀγοράζουσιν οὔτε πωλοῦσιν, ἀλλὰ τῷ χρήζοντι δ' ἐν ἀλλήλοις οὔτ' ἀγοράζουσιν οὔτε πωλοῦσιν, ἀλλὰ τῷ χρήζοντι διδούς ἕκαστος τὰ παρ' αὐτῷ τὸ παρ' ἐκείνου χρήσιμον ἀντικομίζεται· καὶ χωρὶς δὲ τῆς ἀντιδόσεως ἀκώλυτος ἢ μετάληψις αὐτοῖς παρ' ὧν ἂν θέλωσιν. 2.128 Πρὸς γε μὴν τὸ θεῖον εὐσεβεῖς ἰδίως· πρὶν γὰρ ἀνασχεῖν τὸν ἥλιον οὐδὲν φθέγγονται τῶν βεβήλων, πατριούς δὲ τινὰς εἰς 2.129 αὐτὸν εὐχὰς ὥσπερ ἰκετεύοντες ἀνατεῖλαι. καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς ἅς ἕκαστοι τέχνας ἴσασι ὑπὸ τῶν ἐπιμελητῶν διαφίενται, καὶ μέχρι πέμπτης ὥρας ἐργασάμενοι συντόμως πάλιν εἰς ἐν συναθροίζονται χωρίον, ζωσάμενοί τε σκεπάσασιν λινοῖς οὕτως ἀπολούνται **τὸ σῶμα ψυχροῖς ὕδασι**, καὶ μετὰ ταύτην **τὴν ἀγνεῖαν** εἰς ἴδιον οἶκμα συνίασιν, ἔνθα μηδενὶ τῶν ἑτεροδόξων ἐπιτέτραπται παρελθεῖν· αὐτοὶ τε

καθαροὶ καθάπερ εἰς ἅγιόν τι τέμενος παραγίνονται τὸ δειπνητήριον. καὶ καθισάντων μεθ' ἡσυχίας ὁ μὲν σιτοποιὸς ἐν τάξει παρατίθησι τοὺς ἄρτους, ὁ δὲ μάγειρος ἐν 2.131 ἀγγεῖον ἐξ ἑνὸς ἐδέσματος ἐκάστῳ παρατίθησιν. προκατεύχεται δ' ὁ ἱερεὺς τῆς τροφῆς, καὶ γεύσασθαί τινα πρὶν τῆς εὐχῆς ἀθέμιτον ἀριστοποιησάμενος δ' ἐπεύχεται πάλιν· **ἀρχόμενοί τε καὶ παυόμενοι γεραίρουσι Θεὸν ὡς χορηγὸν τῆς ζωῆς.** ἔπειθ' ὡς ἱεράς καταθέμενοι τὰς ἐσθῆτας πάλιν ἐπ' ἔργα μέχρι δειλῆς τρέπονται. δεπνοῦσι δ' ὁμοίως ὑποστρέψαντες συγκαθεζομένων τῶν ξένων, εἰ τύχοιεν αὐτοῖς παρόντες. οὔτε δὲ κραυγὴ ποτε τὸν οἶκον οὔτε θόρυβος μιαίνει, τὰς δὲ λαλιάς ἐν τάξει παραχωροῦσιν ἀλλήλοις. καὶ τοῖς ἔξωθεν ὡς **μυστήριόν τι φρικτὸν** ἢ τῶν ἔνδον σιωπῆ καταφαίνεται, τούτου δ' αἴτιον ἢ διηνεκῆς νῆψις καὶ τὸ μετρεῖσθαι παρ' αὐτοῖς τροφήν καὶ ποτὸν μέχρι κόρου. 2.134 Τῶν μὲν οὖν ἄλλων οὐκ ἔστιν ὅτι μὴ τῶν ἐπιμελητῶν προσταξάντων ἐνεργοῦσι, δύο δὲ ταῦτα παρ' αὐτοῖς αὐτεξούσια, **ἐπικουρία καὶ ἔλεος**· βοηθεῖν τε γὰρ τοῖς ἀξίοις, ὅποταν δέωνται, καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐφίεται καὶ τροφὰς ἀπορουμένοις ὀρέγειν. τὰς δὲ εἰς τοὺς συγγενεῖς μεταδόσεις οὐκ ἔξεστι ποιεῖσθαι δίχα τῶν ἐπιτρόπων. **ὀργῆς ταμίαι δίκαιοι, θυμοῦ καθεκτικοί, πίστεως προστάται, εἰρήνης ὑπουργοί.** καὶ πᾶν μὲν τὸ ῥῆθὲν ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρότερον ὄρκου, τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περίσταται χειρόν τῆς ἐπιτορκίας ὑπολαμβάνοντες· ἤδη γὰρ κατεγνώσθαί φασιν τὸν ἀπιστούμενον δίχα Θεοῦ. σπουδάζουσι δ' ἐκτόπως περὶ τὰ τῶν παλαιῶν συντάγματα μάλιστα τὰ πρὸς ὠφέλειαν ψυχῆς καὶ σώματος ἐκλέγοντες· **ἐνθεν αὐτοῖς πρὸς θεραπείαν παθῶν ρίζαι τε ἀλεξή τήριον καὶ λίθων ιδιότητες ἀνερευνῶνται.** 2.137 Τοῖς δὲ ζηλοῦσιν τὴν αἵρεσιν αὐτῶν οὐκ εὐθὺς ἢ πάροδος, ἀλλ' ἐπὶ ἐνιαυτὸν ἔξω μένοντι τὴν αὐτὴν ὑποτίθενται δίαιταν ἀξινάριον τε καὶ τὸ προειρημένον περίζωμα καὶ λευκὴν ἐσθῆτα 2.138 δόντες. ἐπειδὴν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ πεῖραν ἐγκρατείας δῶ, πρόσσεισιν μὲν ἔγγιον τῇ διαίτῃ καὶ καθαρωτέρων τῶν πρὸς ἀγνεῖαν ὑδάτων μεταλαμβάνει, παραλαμβάνεται δὲ εἰς τὰς συμβιώσεις οὐ δέπω. μετὰ γὰρ τὴν τῆς καρτερίας ἐπίδειξιν δυσὶν ἄλλοις ἔτεσιν τὸ ἦθος δοκιμάζεται καὶ φανεῖς ἄξιος οὕτως εἰς τὸν ὄμιλον ἐγκρίνεται. πρὶν δὲ τῆς κοινῆς ἄψασθαι τροφῆς ὄρκους αὐτοῖς ὀμνυσι φρικώδεις, **πρῶτον μὲν εὐσεβήσιν τὸ θεῖον, ἔπειτα τὰ πρὸς ἀνθρώπους δίκαια φυλάξιν καὶ μήτε κατὰ γνώμην βλάβειν τινὰ μήτε ἐξ ἐπιτάγματος, μισήσιν δ' αἰεὶ τοὺς ἀδίκους καὶ συναγωνιεῖσθαι τοῖς δίκαιοις**· τὸ πιστὸν αἰεὶ πᾶσιν παρέξειν, μάλιστα δὲ τοῖς κρατοῦσιν· οὐ γὰρ δίχα Θεοῦ περιγενέσθαι τινὶ τὸ ἄρχειν· κἂν αὐτὸς ἄρχῃ, μηδέποτε ἐξυβρίσειν εἰς τὴν ἐξουσίαν μηδ' ἐσθῆτί τινι ἢ πλείονι κόσμῳ τοὺς ὑποτεταγμένους ὑπερλαμπρύνεσθαι. 2.141 τὴν ἀλήθειαν ἀγαπᾶν αἰεὶ καὶ τοὺς ψευδομένους προβάλλεσθαι· χειράς κλοπῆς καὶ ψυχὴν ἀνοσίῳ κέρδους καθαρὰν φυλάξιν καὶ μήτε κρύψειν τι τοὺς αἰρετιστὰς μήθ' ἐτέροις αὐτῶν τι μηνύσειν, 2.142 κἂν μέχρι θανάτου τις βιάζηται. πρὸς τούτοις ὀμνυσιν μηδενὶ μὲν μεταδοῦναι τῶν δογμάτων ἐτέρως ἢ ὡς αὐτὸς μετέλαβεν, ἀφέξεσθαι δὲ ληστείας καὶ συντηρήσειν ὁμοίως τὰ τε τῆς αἰρέσεως αὐτῶν βιβλία καὶ τὰ τῶν ἀγγέλων ὀνόματα. τοιούτοις μὲν ὄρκους τοὺς προσιόντας ἐξασφαλίζονται. 2.143 Τοὺς δ' ἐπ' ἀξιοχρεοῖς ἀμαρτήμασιν ἀλόντας ἐκβάλλουσι τοῦ τάγματος. **ὁ δ' ἐκκριθεὶς οἰκτίστῳ πολλάκις μόρῳ διαφθείρεται**· τοῖς γὰρ ὄρκους καὶ τοῖς ἔθεσιν ἐνδεδεμένος οὐδὲ τῆς παρὰ τοῖς ἄλλοις τροφῆς δύναται μεταλαμβάνειν, ποηφαγῶν δὲ καὶ λιμῶ 2.144 **τὸ σῶμα τηκόμενος διαφθείρεται.** διὸ δὴ πολλοὺς ἐλεήσαντες ἐν ταῖς ἐσχάταις ἀναπνοαῖς ἀνέλαβον, ἱκανὴν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν αὐτῶν τὴν μέχρι θανάτου βάσανον ἠγούμενοι. 2.145 Περὶ δὲ **τὰς κρίσεις** ἀκριβέστατοι καὶ δίκαιοι, καὶ δικάζουσι μὲν οὐκ ἐλάττους τῶν ἑκατὸν συνελθόντες, τὸ δ' ὀρισθὲν ὑπ' αὐτῶν ἀκίνητον. σέβας δὲ μέγα παρ' αὐτοῖς μετὰ τὸν Θεὸν τοῦνομα τοῦ νομοθέτου, κἂν βλασφημῆση

τις εἰς τοῦτον κολάζεται 2.146 θανάτῳ. τοῖς δὲ πρεσβυτέροις ὑπακούουσιν καὶ τοῖς πλείοσιν ἐν καλῶν δέκα γούν συγκαθεζομένων οὐκ ἂν λαλήσειεν τις ἀκόντων 2.147 τῶν ἐννέα. καὶ τὸ πτύσαι δὲ εἰς μέσους ἢ τὸ δεξιὸν μέρος φυλάσσονται καὶ ταῖς ἐβδομάσιν ἔργων ἐφάπτεσθαι διαφορώτατα Ἰουδαίων ἀπάντων· οὐ μόνον γὰρ τροφὰς ἑαυτοῖς πρὸ μιᾶς ἡμέρας παρασκευάζουσιν, **ὡς μὴ πῦρ ἐναύοιεν ἐκείνην τὴν ἡμέραν**, ἀλλ' 2.148 οὐδὲ σκευὸς τι μετακινήσαι θαρροῦσιν οὐδὲ ἀποπατεῖν. ταῖς δ' ἄλλαις ἡμέραις βόθρον ὀρύσσοντες βάθος ποδιαῖον τῇ σκαλίδι, τοιοῦτον γὰρ ἐστὶν τὸ διδόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀξινίδιον τοῖς νεοσυστάτοις, καὶ περικαλύψαντες θοιμάτιον, ὡς μὴ τὰς αὐγὰς ὑβρίζοιεν 2.149 τοῦ Θεοῦ, θακεύουσιν εἰς αὐτόν. ἔπειτα τὴν ἀνορυχθεῖσαν γῆν ἐφέλκουσιν εἰς τὸν βόθρον· καὶ τοῦτο ποιοῦσι τοὺς ἐρημοτέρους τόπους ἐκλεγόμενοι. καίπερ δὴ φυσικῆς οὔσης τῆς τῶν λυμάτων ἐκκρίσεως ἀπολούεσθαι μετ' αὐτὴν καθάπερ μεμιασμένοις ἔθιμον. 2.150 Διήρηται δὲ κατὰ χρόνον τῆς ἀσκήσεως εἰς μοίρας τέσσαρας, καὶ τοσοῦτον οἱ μεταγενέστεροι τῶν προγενεστέρων ἐλαττοῦνται, ὥστ' εἰ ψαύσειαν αὐτῶν, ἐκείνους ἀπολούεσθαι καθάπερ 2.151 ἀλλοφύλῳ συμφυρέντας. καὶ μακρόβιοι μὲν, ὡς τοὺς πολλοὺς ὑπὲρ ἑκατὸν παρατείνειν ἔτη, διὰ τὴν ἀπλότητα τῆς διαίτης ἔμοιγε δοκεῖν καὶ τὴν εὐταξίαν, καταφρονηταὶ δὲ τῶν δεινῶν, καὶ τὰς μὲν ἀλγὴ δόνας νικῶντες τοῖς φρονήμασιν, τὸν δὲ θάνατον, εἰ μετ' εὐκλείας 2.152 πρόσεισι, νομίζοντες ἀθανασίας ἀμείνονα. διήλεγξεν δὲ αὐτῶν ἐν ἅπασιν τὰς ψυχὰς ὁ πρὸς Ῥωμαίους πόλεμος, ἐν ᾧ στρεβλούμενοί τε καὶ λυγιζόμενοι καιόμενοί τε καὶ κλώμενοι καὶ διὰ πάντων ὀδεύοντες τῶν βασανιστηρίων ὀργάνων, ἴν' ἢ βλασφημήσωσιν τὸν νομοθέτην ἢ φάγωσιν τι τῶν ἀσυνήθων, οὐδέτερον ὑπέμειναν παθεῖν, ἀλλ' οὐδὲ κολακεῦσαι ποτε τοὺς αἰκίζομένους ἢ δακρῦσαι. μειδιῶντες δὲ ἐν ταῖς ἀλγηδόσιν καὶ κατειρωνευόμενοι τῶν τὰς βασάνους προσφερόντων εὐθυμοὶ τὰς ψυχὰς ἠφίεσαν ὡς πάλιν κομιούμενοι. 2.154 Καὶ γὰρ ἔρρωται παρ' αὐτοῖς ἦδε ἡ δόξα, φθαρτὰ μὲν εἶναι τὰ σώματα καὶ τὴν ὕλην οὐ μόνιμον αὐτῶν, τὰς δὲ ψυχὰς ἀθανάτους ἀεὶ διαμένειν, καὶ συμπλέκεσθαι μὲν ἐκ τοῦ λεπτοτάτου φοιτώσας αἰθέρος ὥσπερ εἰρκταῖς τοῖς σώμασιν ἵυγγί τινα φυσικῇ 2.155 κατασπωμένας, ἐπειδὰν δὲ ἀνεθῶσι τῶν κατὰ σάρκα δεσμῶν, οἷα δὴ μακρὰς δουλείας ἀπηλλαγμένας τότε χαίρειν καὶ μετεώρους φέρεσθαι. καὶ ταῖς μὲν ἀγαθαῖς ὁμοδοξοῦντες παισὶν Ἑλλήνων ἀπο φαίνονται τὴν ὑπὲρ ὠκεανὸν διαίταν ἀποκεῖσθαι καὶ χῶρον οὔτε ὄμβροις οὔτε νιφετοῖς οὔτε καύμασι βαρυνόμενον, ἀλλ' ὄν ἐξ ὠκεανοῦ πραῦς ἀεὶ ζέφυρος ἐπιπνέων ἀναψύχει· ταῖς δὲ φαύλαις ζοφώδη καὶ χειμέριον ἀφορίζονται μυχὸν γέμοντα τιμωριῶν ἀδιαλείπτων. 2.156 δοκοῦσι δὲ μοι κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν Ἕλληνες τοῖς τε ἀνδρείοις αὐτῶν, οὓς ἥρωας καὶ ἡμιθέους καλοῦσιν, τὰς μακάρων νήσους ἀνατεθεικέσαι, ταῖς δὲ τῶν πονηρῶν ψυχαῖς καθ' ἄδου τὸν ἀσεβῶν χῶρον, ἐνθα καὶ κολαζομένους τινὰς μυθολογοῦσιν, Σισύφους καὶ χῶρον, ἐνθα καὶ κολαζομένους τινὰς μυθολογοῦσιν, Σισύφους καὶ Ταντάλους Ἰξιονάς τε καὶ Τιτυούς, πρῶτον μὲν αἰδίους ὑφίστάμενοι τὰς ψυχὰς, ἔπειτα εἰς προτροπὴν ἀρετῆς καὶ κακίας ἀπο 2.157 τροπῆν. τοὺς τε γὰρ ἀγαθοὺς γίνεσθαι κατὰ τὸν βίον ἀμείνους ἐλπίδι τιμῆς καὶ μετὰ τὴν τελευτήν, τῶν τε κακῶν ἐμποδίζεσθαι τὰς ὀρμὰς δέει προσδοκῶντων, εἰ καὶ λάθοιεν ἐν τῷ ζῆν, μετὰ 2.158 τὴν διάλυσιν ἀθάνατον τιμωρίαν ὑφέξειν. ταῦτα μὲν οὖν Ἑσσηνοὶ περὶ ψυχῆς θεολογοῦσιν ἄφυκτον δέλεαρ τοῖς ἅπαξ γευσάμενοις τῆς σοφίας αὐτῶν καθιέντες. 2.159 Εἰσὶν δ' ἐν αὐτοῖς οἱ καὶ τὰ μέλλοντα προγινώσκειν ὑπ' ἰσχυοῦνται, βίβλοις ἰεραῖς καὶ διαφόροις ἀγνεῖαις καὶ προφητῶν ἀποφθέγμασιν ἐμπαιδοτριβούμενοι· σπάνιον δ' εἶ ποτε ἐν ταῖς προαγορεύσεσιν ἀστοχοῦσιν. 2.160 Ἔστιν δὲ καὶ ἕτερον Ἑσσηνῶν τάγμα, διαίταν μὲν καὶ ἔθη καὶ νόμιμα τοῖς ἄλλοις ὁμοφρονοῦν, διεστῶς δὲ τῇ κατὰ γάμον δόξῃ· μέγιστον γὰρ ἀποκόπτειν οἶονται τοῦ

βίου μέρος, τὴν διαδοχὴν, τοὺς μὴ γαμοῦντας, μᾶλλον δέ, εἰ πάντες τὸ αὐτὸ φρονήσειαν, ἐκλιπεῖν ἂν τὸ γένος τάχιστα. δοκιμάζοντες μέντοι τριετία τὰς γαμετάς, ἐπειδὴν τρεῖς καθαρῶσιν εἰς πείραν τοῦ δύνασθαι τίκτειν, οὕτως ἄγονται. ταῖς δ' ἐγκύμοσιν οὐχ ὀμιλοῦσιν, ἐνδεικνύμενοι τὸ μὴ δι' ἡδονὴν ἀλλὰ τέκνων χρεῖαν γαμεῖν. λουτρὰ δὲ ταῖς γυναιξὶν ἀμπεχομέναις ἐνδύματα, καθάπερ τοῖς ἀνδράσιν ἐν περιζώματι. τοιαῦτα μὲν ἔθη τοῦδε τοῦ τάγματος. 2.162 Δύο δὲ τῶν προτέρων Φαρισαῖοι μὲν οἱ μετὰ ἀκριβείας δοκοῦντες ἐξηγεῖσθαι τὰ νόμιμα καὶ τὴν πρώτην ἀπάγοντες αἵρεσιν 2.163 εἰμαρμένην τε καὶ θεῶν προσάπτουσι πάντα, καὶ τὸ μὲν πράττειν τὰ δίκαια καὶ μὴ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις κείσθαι, βοηθεῖν δὲ εἰς ἕκαστον καὶ τὴν εἰμαρμένην· ψυχὴν τε πᾶσαν μὲν ἄφθαρτον, μεταβαίνειν δὲ εἰς ἕτερον σῶμα τὴν τῶν ἀγαθῶν μόνην, 2.164 τὰς δὲ τῶν φαύλων αἰδίῳ τιμωρίᾳ κολάζεσθαι. Σαδδουκαῖοι δέ, τὸ δεύτερον τάγμα, τὴν μὲν εἰμαρμένην παντάπασιν ἀναιροῦσιν

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ *AJ 18.18.1 to AJ 18.22.5* 18.18 Ἐσσηνοῖς δὲ ἐπὶ μὲν Θεῶν καταλείπειν φιλεῖ τὰ πάντα ὁ λόγος, ἀθανατίζουσιν δὲ τὰς ψυχὰς περιμάχητον ἡγούμενοι τοῦ δικαίου 18.19 τὴν πρόσδοτον. εἰς δὲ τὸ ἱερὸν ἀναθήματα στέλλοντες θυσίας ἐπιτελοῦσιν διαφορότητι ἀγνείων, ἄς νομίζοιεν, καὶ δι' αὐτὸ εἰργόμενοι τοῦ κοινοῦ τεμενίσματος ἐφ' αὐτῶν τὰς θυσίας ἐπιτελοῦσιν. βέλτιστοι δὲ ἄλλως [ἄνδρες] τὸν τρόπον καὶ τὸ πᾶν πονεῖν ἐπὶ 18.20 γεωργία τετραμμένοι. ἄξιον δ' αὐτῶν θαυμάσαι παρὰ πάντας τοὺς ἀρετῆς μεταποιοιμένους τόδε διὰ τὸ μηδαμῶς ὑπάρξαν Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων τισίν, ἀλλὰ μὴδ' εἰς ὀλίγον, ἐκείνοις ἐκ παλαιοῦ συνελθὼν ἐν τῷ ἐπιτηδεύεσθαι μὴ κεκωλύσθαι· τὰ χρήματά τε κοινὰ ἔστιν αὐτοῖς, ἀπολαύει δὲ οὐδὲν ὁ πλούσιος τῶν οἰκειῶν μειζόνως ἢ ὁ μὴδ' ὀτιοῦν κεκτημένος· καὶ τάδε πράσσουσιν ἄνδρες ὑπὲρ 18.21 τετρακισχίλιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες. καὶ οὔτε γαμετάς εἰσάγονται οὔτε δούλων ἐπιτηδεύουσιν κτῆσιν, τὸ μὲν εἰς ἀδικίαν φέρειν ὑπειληφότες, τὸ δὲ στάσεως ἐνδιδοῦναι ποιήσιν, αὐτοὶ δ' ἐφ' ἑαυτῶν 18.22 ζῶντες διακονία τῇ ἐπ' ἀλλήλοις ἐπιχρῶνται. ἀποδέκτας δὲ τῶν προσόδων χειροτονοῦντες καὶ ὅποσα ἢ γῆ φέροι ἄνδρας ἀγαθοὺς, ἱερεῖς δὲ ἐπὶ ποιήσει σίτου τε καὶ βρωμάτων. ζῶσι δὲ οὐδὲν παρηλλαγμένως, ἀλλ' ὅτι μάλιστα ἐμφέροντες Δακῶν τοῖς πλείστοις λεγομένοις.

ΦΙΛΩΝΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΝΤΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΕΙΝΑΙ [Prob 75.1 to Prob 80.5 75] Ἔστι δὲ καὶ ἡ Παλαιστίνη Συρία καλοκάγαθίας οὐκ ἄγονος, ἣν πολυανθρωποτάτου ἔθνους τῶν Ἰουδαίων οὐκ ὀλίγη μοῖρα νέμεται. λέγονται τινες παρ' αὐτοῖς ὄνομα Ἐσσαῖοι, πλῆθος ὑπερτετρακισχίλιοι, κατ' ἐμὴν δόξαν οὐκ ἀκριβεῖ τύπῳ διαλέκτου Ἑλληνικῆς παρώνυμοι ὁσιότητος, ἐπειδὴ κὰν τοῖς μάλιστα **θεραπευταὶ Θεοῦ** γεγονάσιν, οὐ ζῶα καταθύοντες, ἀλλ' ἱεροπρεπεῖς τὰς ἑαυτῶν διανοίας κατασκευάζειν 76 ἀξιοῦντες. οὗτοι τὸ μὲν πρῶτον κωμηδὸν οἰκοῦσι τὰς πόλεις ἐκτρεπόμενοι διὰ τὰς τῶν πολιτενομένων χειροθήεις ἀνομίας, εἰδότες ἐκ τῶν συνόντων ὡς ἀπ' ἀέρος φθοροποιῶν νόσον ἐγγινομένην προσβολὴν ψυχῆς ἀνίατον· ὧν οἱ μὲν γεωπονοῦντες, οἱ δὲ τέχνας μετιόντες ὅσαι συνεργάτιδες εἰρήνης, ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς πλησιάζοντας ὠφελοῦσιν, οὐκ ἄργυρον καὶ χρυσὸν θησαυροφυλακοῦντες οὐδ' ἀποτομὰς γῆς μεγάλας κτώμενοι δι' ἐπιθυμίαν προσόδων, ἀλλ' ὅσα πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρεῖας 77 ἐκπορίζοντες. **μόνοι γὰρ ἐξ ἀπάντων σχεδὸν ἀνθρώπων**

ἀχρήματοι καὶ ἀκτήμονες γεγονότες ἐπιτηδεύσει τὸ πλεόν ἢ ἐνδεία εὐτυχίας πλουσιώτατοι νομίζονται, τὴν ὀλιγοδεΐαν καὶ εὐκολίαν, ὅπερ ἐστί, κρίνοντες περιουσίαν. 78 βελῶν ἢ ἀκόντων ἢ ξιφιδίων ἢ κράνους ἢ θώρακος ἢ ἀσπίδος οὐδένα παρ' αὐτοῖς ἂν εὖροις δημιουργὸν οὐδὲ συνόλωσ ὀπλοποιὸν ἢ μηχανοποιὸν ἢ τι τῶν κατὰ πόλεμον ἐπιτηδεύοντα: ἀλλ' οὐδὲ ὅσα τῶν κατ' εἰρήνην εὐόλισθα εἰς κακίαν· ἐμπορίας γὰρ ἢ καπηλείας ἢ ναυκληρίας οὐδ' ὄναρ 79 ἴσασι, τὰς εἰς πλεονεξίαν ἀφορμὰς ἀποδιοπομπούμενοι. δοῦλός τε παρ' αὐτοῖς οὐδὲ εἷς ἐστίν, ἀλλ' ἐλεύθεροι πάντες ἀνθυπουργοῦντες ἀλλήλοις· καταγινώσκουσί τε τῶν δεσποτῶν, οὐ μόνον ὡς ἀδίκων, ἰσότητα λυμαιομένων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀσεβῶν, θεσμὸν φύσεως ἀναιρούντων, ἢ πάντας ὁμοίως γεννήσασα καὶ θρεψαμένη μητρὸς δίκην ἀδελφούς γνησίους, οὐ λεγομένους ἀλλ' ὄντας ὄντως, ἀπειργάσατο· ὦν τὴν συγγένειαν ἢ ἐπίβουλος πλεονεξία παρενημερήσασα διέσεισεν, ἀντ' οἰκειότητος ἀλλοτριότητα 80 καὶ ἀντὶ φιλίας ἔχθραν ἐργασαμένη. **φιλοσοφίας τε τὸ μὲν λογικὸν ὡς οὐκ ἀναγκαῖον εἰς κτήσιν ἀρετῆς λογοθήραις, τὸ δὲ φυσικὸν ὡς μεῖζον ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν μετεωρολέσχαις ἀπολιπόντες, πλὴν ὅσον αὐτοῦ περὶ ὑπάρξεως θεοῦ καὶ τῆς τοῦ παντός γενέσεως φιλοσοφεῖται**, τὸ ἠθικὸν εὖ μάλα διαπονοῦσιν ἀλείπταις χρώμενοι τοῖς πατρίοις νόμοις ἠθικὸν εὖ μάλα διαπονοῦσιν ἀλείπταις χρώμενοι τοῖς πατρίοις νόμοις, οὐς ἀμήχανον ἀνθρωπίνην ἐπινοῆσαι ψυχὴν ἄνευ κατοκωχῆς ἐνθέου. 81 τούτους ἀναδιδάσκονται μὲν καὶ παρὰ τὸν ἄλλον χρόνον, ἐν δὲ ταῖς ἐβδό μαις διαφερόντως. ἱερὰ γὰρ ἢ ἐβδόμη νενόμισται, καθ' ἣν τῶν ἄλλων ἀνέχοντες ἔργων, εἰς ἱεροῦς ἀφικνούμενοι τόπους, οἱ καλοῦνται συναγωγαί, καθ' ἡλικίας ἐν τάξεσιν ὑπὸ πρεσβυτέροις νέοι καθέζονται, μετὰ κόσμον 82 τοῦ προσήκοντος ἔχοντες ἀκροατικῶς. εἴθ' εἰς μὲν τις τὰς βίβλους ἀναγινώσκει λαβῶν, ἕτερος δὲ τῶν ἐμπειροτάτων ὅσα μὴ γνῶριμα παρελθῶν ἀναδιδάσκει· τὰ γὰρ πλεῖστα διὰ συμβόλων ἀρχαιοτρόπω ζηλώσει 83 παρ' αὐτοῖς φιλοσοφεῖται. παιδεύονται δὲ εὐσέβειαν, ὁσιότητα, δικαιοσύνην, οἰκονομίαν, πολιτείαν, ἐπιστήμην τῶν πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ ἀδιαφόρων, αἰρέσεις ὦν χρή καὶ φυγὰς τῶν ἐναντίων, ὄροις καὶ κανόσι τριπτοῖς χρώμενοι, τῶν τε φιλοθέω καὶ φιλαρέτω καὶ φιλανθρώπω. τοῦ μὲν οὖν φιλοθέου δείγματα παρέχονται μυρία· τὴν παρ' ὄλον τὸν βίον συνεχῆ καὶ ἐπάλληλον ἀγνείαν, τὸ ἀνώμοτον, τὸ ἀψευδές, τὸ πάντων μὲν ἀγαθῶν αἴτιον, κακοῦ δὲ μηδενὸς νομίζειν εἶναι τὸ θεῖον· τοῦ δὲ φιλαρέτου τὸ ἀφιλοχρήματον, τὸ ἀφιλόδοξον, τὸ ἀφιλήδονον, τὸ ἐγκρατές, τὸ καρτερικόν, ἔτι δὲ ὀλιγοδεΐαν, ἀφέλειαν, εὐκολίαν, τὸ ἄτυφον, τὸ νόμιμον, τὸ εὐσταθές, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοιότροπα· τοῦ δὲ φιλανθρώπου εὐνοίαν, ἰσότητα, τὴν παντός λόγου κρείττονα κοινωνίαν, περὶ ἧς οὐκ ἄκαιρον 85 βραχέα εἰπεῖν. **πρῶτον μὲν τοίνυν οὐδενὸς οἰκία τις ἐστίν ἴδια, ἢν οὐχὶ πάντων εἶναι κοινήν συμβέβηκε**· πρὸς γὰρ τῶν κατὰ θιάσους συνοικεῖν 86 ἀναπέπταται καὶ τοῖς ἐτέρωθεν ἀφικνουμένοις τῶν ὁμοζήλων. εἴτ' ἐστὶ ταμεῖον ἐν πάντων καὶ δαπάναι κοιναί, καὶ κοιναί μὲν ἐσθῆτες, κοιναί δὲ τροφαὶ συσσίτια πεπονημένων· **τὸ γὰρ ὁμωρόφιον ἢ ὁμοδαίαιτον ἢ ὁμοτράπεζον** οὐκ ἂν τις εὖροι παρ' ἑτέροις μᾶλλον ἔργω βεβαιούμενον· καὶ μήποτ' εἰκότως· ὅσα γὰρ ἂν μεθ' ἡμέραν ἐργασάμενοι λάβωσιν ἐπὶ μισθῶ, ταῦτ' οὐκ ἴδια φυλάττουσιν, ἀλλ' εἰς μέσον προτιθέντες κοινήν 87 τοῖς ἐθέλουσι χρῆσθαι τὴν ἀπ' αὐτῶν παρασκευάζουσιν ὠφέλειαν. οἳ τε νοσοῦντες οὐχ ὅτι πορίζειν ἀδυνατοῦσιν ἀμελοῦνται, τὰ πρὸς τὰς νοσηλείας ἐκ τῶν κοινῶν ἔχοντες ἐν ἐτοίμῳ, ὡς μετὰ πάσης ἀδείας ἐξ ἀφθονωτέρων ἀναλίσκειν. αἰδῶς δ' ἐστὶ πρεσβυτέρων καὶ φροντίς, οἷα γονέων ὑπὸ γνησίων παιδῶν χερσὶ καὶ διανοίαις μυρία ἐν ἀφθονίᾳ 88 τῇ πάσῃ γηροτροφουμένων. τοιούτους ἢ δίχα περιεργίας Ἑλληνικῶν ὀνομάτων ἀθλητὰς ἀρετῆς ἀπεργάζεται φιλοσοφία,

γυμνάσματα προτιθεῖσα 89 τὰς ἐπαινετὰς πράξεις, ἐξ ὧν ἡ ἀδούλωτος ἐλευθερία βεβαιοῦται. σημείον δέ· πολλῶν κατὰ καιροὺς ἐπαναστάντων τῇ χώρᾳ δυναστῶν καὶ φύσει καὶ προαιρέσει χρησαμένων διαφερούσαις οἱ μὲν γὰρ πρὸς τὸ ἀτίθασον ἀγριότητα θηρίων ἐκνικῆσαι σπουδάσαντες, οὐδὲν παραλιπόντες τῶν εἰς ὠμότητα, τοὺς ὑπηκόους ἀγεληδὸν ἱερεύοντες ἢ καὶ ζῶντας ἔτι μαγεύων τρόπον κατὰ μέρη καὶ μέλη κρεουργοῦντες ἄχρι τοῦ τὰς αὐτὰς ὑπομεῖναι 90 συμφορὰς ὑπὸ τῆς τὰ ἀνθρώπεια ἐφορώσης δίκης οὐκ ἐπαύσαντο· οἱ δὲ τὸ παρακεκινημένον καὶ λελυττηκὸς εἰς ἑτέρας εἶδος κακίας μεθαρμωσάμενοι, πικρίαν ἄλεκτον ἐπιτηδεύσαντες, ἡσυχῇ διαλαλοῦντες, ἡρεμαιοτέρας φωνῆς ὑποκρίσει βαρῦμνι ἦθος ἐπιδεικνύμενοι, κυνῶν ἰοβόλων τρόπον προσσαίνοντες, ἀνιάτων γενόμενοι κακῶν αἴτιοι, κατὰ πόλεις μνημεῖα τῆς ἑαυτῶν ἀσεβείας καὶ μισανθρωπίας ἀπέλιπον τὰς τῶν πεπονθότων ἀλήστους συμφορὰς, ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς οὔτε τῶν σφόδρα ὠμοθύμων οὔτε τῶν πάνυ δολερῶν καὶ ὑπούλων ἴσχυσε τὸν λεχθέντα τῶν Ἑσσηίων ἢ ὀσίων ὄμιλον αἰτιάσασθαι, πάντες δὲ ἀσθενέστεροι τῆς τῶν ἀνδρῶν καλοκάγαθίας γενόμενοι καθάπερ αὐτονόμοις καὶ ἐλευθέροις οὔσιν ἐκ φύσεως προσηνέχθησαν, ἄδοντες αὐτῶν τὰ συσσίτια καὶ τὴν παντὸς λόγου κρείττονα κοινωνίαν, ἢ βίου τελείου καὶ σφόδρα εὐδαίμονός ἐστι σαφέστατον δεῖγμα. 92 Χρῆ δ', ἐπειδὴ τὰς ἐν τοῖς πλήθεσιν ἀρετὰς οὐκ οἴονται τινες εἶναι τελείας, ἀλλ' ἄχρι συναυξήσεως καὶ ἐπιδόσεως αὐτὸ μόνον ἴστασθαι, μάρτυρας βίους τῶν κατὰ μέρος ἀνδρῶν ἀγαθῶν παραγαγεῖν, οἱ σαφές 93 ταται πίστεις ἐλευθερίας εἰσί. Κάλανος ἦν Ἰνδὸς γένος τῶν γυμνοσοφιστῶν· οὗτος καρτερικώτατος τῶν κατ' αὐτὸν ἀπάντων νομισθεὶς οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλοφύλων, ὃ δὴ σπανιώτατόν ἐστιν, ἐχθρῶν βασιλέων ἐθαυμάσθη, λόγοις ἐπαινετοῖς σπουδαῖα ἔργα 94 συνυφήνας. Ἀλέξανδρος γοῦν ὁ Μακεδῶν βουλόμενος ἐπιδείξασθαι τῇ Ἑλλάδι τὴν ἐν τῇ βαρβάρῳ σοφίαν, καθάπερ ἀπ' ἀρχετύπου γραφῆς ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα, τὸ μὲν πρῶτον παρεκάλει Κάλανον συναποδημῆσαι, μέγιστον περιποιήσονται κλέος ἐν ὅλῃ Ἀσίᾳ καὶ ὅλῃ Εὐρώπῃ. 95 ὡς δ' οὐκ ἔπειθεν, ἀναγκάσειν ἔφη συνακολουθεῖν· ὁ δὲ εὐθυβόλως πάνυ καὶ εὐγενῶς τίνος οὖν εἶπεν ἄξιόν με τοῖς Ἑλλησιν ἐπιδείξεις, Ἀλέξανδρε, εἴ γε ἀναγκασθήσομαι ποιεῖν ἢ μὴ βούλομαι; ἄρ' οὐ γέμων μὲν παρρησίας ὁ λόγος, πολὺ δὲ μᾶλλον ἐλευθερίας ὁ νοῦς; ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν τοῖς βεβαιότεροις φωνῶν γράμμασιν ἦθους ἀδουλώτου τύπους 96 ἐστηλίτευσεν ἀριδῆλους. μνηνεὶ δὲ ἡ πεμφθεῖσα ἐπιστολὴ τῷ βασιλεῖ· Κάλανος Ἀλεξάνδρῳ

Ἰνδῶν φιλοσόφοις οὐδ' ἐν ὕπνοις ἑωρακότες ἡμέτερα ἔργα. σώματα μὲν γὰρ μετοίσεις ἐκ τόπου εἰς τόπον, ψυχὰς δὲ οὐκ ἀναγκάσεις ποιεῖν ἢ μὴ βούλονται μᾶλλον ἢ πλίνθους καὶ ξύλα φωνῆν ἀφεῖναι. πῦρ μεγίστους τοῖς ζῶσι σώμασι πόνους καὶ φθορὰν ἐργάζεται· τούτου ὑπεράνω ἡμεῖς γινόμεθα, ζῶντες καιόμεθα. οὐκ ἔστι βασιλεὺς οὐδὲ ἄρχων, ὃς ἀναγκάσει ἡμᾶς ποιεῖν ἢ μὴ προαιρούμεθα. Ἑλλήνων δὲ φιλοσόφοις οὐκ ἐξομοιούμεθα, ὅσοι αὐτῶν εἰς πανήγυριν λόγους ἐμελέτησαν, ἀλλὰ λόγοις ἔργα παρ' ἡμῖν ἀκόλουθα καὶ ἔργοις λόγοι. --- βραχεῖς ἄλλην ἔχουσι δύναμιν καὶ μακαριότητα καὶ ἐλευθερίαν περιποιοῦντες. Ἡ ⁹⁷ ἐπὶ δὴ τοιαύταις ἀποφάσεσι καὶ γνώμαις ἄρ' οὐκ ἄξιον τὸ Ζηνώνειον ἐπιφωνῆσαι, ὅτι Ἡ θάττον ἂν ἀσκὸν βαπτίσει τις πλήρη πνεύματος ἢ βιάσαιτο τῶν σπουδαίων ὄντινόνόστισοῦν ἄκοντα δρᾶσαι τι τῶν ἀβουλήτων; ἀνένδοτος γὰρ ψυχὴ καὶ ἀήττητος, ἦν ὁ ὀρθὸς λόγος δόγμασι παγίοις ἐνεύρωσε. ⁹⁸ τῆς δὲ σπουδαίων ἐλευθερίας μάρτυρές εἰσι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ὧν ταῖς γνώμαις Ἑλληνας ὁμοῦ καὶ βάρβαροι σχεδὸν ἐξ αὐτῶν σπαργάνων

ἐντρεφόμενοι βελτιοῦνται τὰ ἦθη, πᾶν ὅσον ἐξ ὑπαιτίου τροφῆς καὶ διαίτης ἐν ταῖς ψυχαῖς
 κекιβδήλευται μεταχαραττόμενοι πρὸς τὸ δόκιμον. ⁹⁹ ἴδε ὁράω γοῦν οἷα παρ'Εὐριπίδη φησὶνλέγω ὁ
 Ἡρακλῆς· Ἠπίμπρα, κάταιθε σάρκας, ἐμπλήσθητί μου πίνων κελαινὸν αἷμα· πρόσθε γὰρ κάτω γῆς
 εἶσιν ἄστρα γῆ τ' ἄνεις'εἰς αἰθέρα, πρὶν ἐξ ἐμοῦ σοι θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον· Ἡ τῶ γὰρ ὄντι θωπεία μὲν
 καὶ κολακεία καὶ ὑπόκρισις, ἐν οἷς λόγοι γνώμαις διαμάχονται, δουλοπρεπέστατα, τὸ δὲ ἀνόθως καὶ
 γνησίως ἐκ καθαροῦ τοῦ συνειδότος ἐλευθεροστομεῖν εὐγενέσιν ἀρμόττον. ¹⁰⁰ πάλιν τὸν αὐτὸν
 σπουδαῖον οὐχ ὁρᾶς, ὅτι οὐδὲ πωλούμενος θεράπων εἶναι δοκεῖ, καταπλήττων τοὺς ὁρῶντας, ὡς οὐ
 μόνον ἐλεύθερος ὢν ἀλλὰ καὶ δεσπότης ἐσόμενος τοῦ πριαμένου; ¹⁰¹ ὁ γοῦν Ἐρμῆς πυνθανομένῳ μὲν,
 εἰ φαῦλός ἐστιν, ἀποκρίνεται· Ἡ ἦκιστα φαῦλος, ἀλλὰ πᾶν τοῦναντίον ὁ πρὸς σχῆμα σεμνὸς κούκαί
 ταπεινὸς οὐδ' ἄγαν εὐογκος ὡς ἂν δοῦλος, ἀλλὰ καὶ στολὴν ἰδόντιόρᾳ λαμπρὸς καὶ ξύλῳ δραστήριος.
 οὐδεὶς δ' ἐς οἶκον δεσπότης ἀμείνονας αὐτοῦ πρίασθαι βούλεται· σὲ δ' εἰσορῶν πᾶς τις δέδοικεν. ὄμμα
 γὰρ πυρὸς γέμεις, ταῦρος λέοντος ὡς βλέπων πρὸς ἐμβολήν· Ἡ εἶτ' ἐπιλέγει· Ἡ τὸ εἶδος αὐτό σου
 κατηγορεῖ σιγῶντος, ὡς εἶης ἂν οὐχ ὑπήκοος, τάσσειν δὲ μᾶλλον ἢ ἰτάσσεσθαι θέλοις· Ἡ ¹⁰² ἐπεὶ δὲ καὶ
 πριαμένου Συλέως εἰς ἀγρὸν ἐπέμφθη, διέδειξεν ἔργοις τὸ τῆς φύσεως ἀδούλωτον· τὸν μὲν γὰρ
 ἄριστον τῶν ἐκεῖ ταύρων καταθύσας Διὶ πρόφασιν εὐωχεῖτο, πολὺν δ' οἶνον ἐκφορήσας ἀθρόον εὐ
 μάλα κατακλιθεὶς ἠκρατίζετο. ¹⁰³ Συλεῖ δὲ ἀφικομένῳ καὶ δυσανασχετοῦντι ἐπὶ τε τῇ βλάβῃ καὶ τῇ
 τοῦ θεράποντος ῥαθυμίᾳ καὶ τῇ περιττῇ καταφρονήσει μηδὲν μήτε τῆς χροάσχροα μήτε ὢν ἔπραττε
 μεταβαλὼν εὐτολμώτατά φησι· Ἡ κλίθητι καὶ πῖωμεν, ἐν τούτῳ δέ μου τὴν πεῖραν εὐθὺς λάμβαν εἰ
 κρείσσων ἔση· Ἡ ¹⁰⁴ τοῦτον οὖν πότερονπότερον δοῦλον ἢ κύριον ἀποφαντέον τοῦ δεσπότη, μὴ μόνον
 ἀπελευθεριάζειν ἀλλὰ καὶ ἐπιτάγματα ἐπιτάττειν τῷ κτησαμένῳ καὶ εἰ ἀφηνιάζοι τύπτειν καὶ
 προπηλακίζειν, εἰ δὲ καὶ βοηθοὺς ἐπάγοιτο, πάντας ἄρδην ἀπολλύναι τολμῶντα; γέλως οὖν ἂν εἴη καὶ
 φλυαρία πολλή τὰ κατὰ τὰς λεγομένας ὠνάς γράμματα, ἐπειδὴν τῇ καθ' ὧν γράφεται παρενημερηθῆ
 σθεναρωτέρα δυνάμει, χαρτιδίων ἀγράφων ἀκυρότερα, ὑπὸ σέων ἢ χρόνου ἢ εὐρῶτος εἰς ἄπαντᾶς
 διαφθαρσόμενα. ¹⁰⁵ ἀλλ' οὐ χρῆ, φησεῖνλέγω τις, τὰς τῶν ἡρώων παράγειν εἰς πίστιν ἀρετάς· μείζους
 γὰρ ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν γενομένουσγίνομαι Ὀλυμπίοις ἀμιλλᾶσθαι, μικτῆς γενέσεως,
 ἀθανάτων καὶ θνητῶν ἀνακραθέντων σπερμάτων, ἐπιλαχόντας, ἡμιθέους εἰκότως
 προσαγορευθέντας, τοῦ θνητοῦ μίγματος ὑπὸ τῆς ἀφθάρτου μερίδος κατακρατηθέντος, ὡς μηδὲν
 εἶναι παράδοξον, εἰ τῶν ἐπ' αὐτοῖς δουλείαν τεχναζόντων ὀλιγώρουν. ἔστω ταῦτα. ¹⁰⁶ μὴ καὶ
 Ἀνάξαρχος ἢ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης ἤρωες ἢ ἐκ θεῶν; ἀλλ' ὅμως ὑπὸ τυράννων ὠμοθύμων καὶ τὴν φύσιν
 πικρῶν ἔτι μᾶλλον ἐπ' αὐτοῖς ἐκθηριωθέντων στρεβλούμενοι κεκαινουργημέναις αἰκίαις, ὥσπερ
 ἀλλότρια ἢ ἐχθρῶν ἐπιφερόμενοι σώματα, μάλα καταφρονητικῶς ἠλόγουν τῶν φοβερῶν. ¹⁰⁷ τὴν γὰρ
 ψυχὴν ἐθίσαντες ἐξ ἀρχῆς δι' ἐπιστήμης ἔρωτα τῆς μὲν πρὸς τὰ πάθη κοινωνίας ἀφίστασθαι, παιδείας
 δὲ καὶ σοφίας περιέχεσθαι, μετανάστιν μὲν σώματος εἰργάσαντο, φρονήσει δὲ καὶ ἀνδρεία καὶ ταῖς
 ἄλλαις ἀρεταῖς σύννοικον ἀπέφηναν. ¹⁰⁸ τοιγαροῦν ὁ μὲν κρινόμενος καὶ κατατεινόμενος ὑπὲρ τοῦ τι
 τῶν ἀρρήτων ἐκλαλῆσαι, πυρὸς καὶ σιδήρου, τῶν ἐν τῇ φύσει κραταιοτάτων, φανεὶς δυνατώτερος,
 ἀποτραγῶν τοῖς ὁδοῦσι τὴν γλῶτταν εἰς τὸν βασανιστὴν ἠκόντισεν, ἵνα μηδ' ἄκων ἂ καλὸν ἡσυχάζειν
 φθέγξεται βιασθεῖς. ¹⁰⁹ ὁ δὲ τλητικώτατα εἶπε· Ἡπτίσσε τὸν Ἀναξάρχου ἀσκόν· Ἀνάξαρχον γὰρ οὐκ
 ἂν δύναιο· Ἡ αὐταὶ γέμουσαι θράσους αἰ εὐτολμῖαι τὴν ἡρωϊκὴν εὐγένειαν οὐ μετρίως ὑπερβάλλουσι,
 διότι τοῖς μὲν τὸ κλέος ἐν τοῖς φυτεύσασιν ἀκούσιον, τῶν δ' ἐν ἐκουσίαις ἀρεταῖς, αἰ τοὺς ἀδόλως

χρωμένουσυχράω ἀθανατίζειν πεφύκασι. ¹¹⁰ παλαιστὰς οἶδα καὶ παγκρατιαστὰς πολλακίς ὑπὸ φιλοτιμίας καὶ τῆς εἰς τὸ νικᾶν σπουδῆς, ἀπαγορευόντων αὐτοῖς τῶν σωμαίων, μόνη ψυχῆ διαπνέοντας ἔτι καὶ διαθλοῦντας, ἦν ἐθίσαντες καταφρονητικῶς ἔχειν τῶν φοβερῶν ἐγκαρτεροῦσιν ἄχρι τῆς τοῦ βίου τελευτῆς. ¹¹¹ εἴτ'οἰόμεθα τοὺς μὲν ἀσκητὰς τῆς ἐν σώμασιν εὐτονίας ἐπιβεβηκέναι φόβῳ θανάτου ἢ δι'ἐλπίδα νίκης ἢ ὑπὲρ τοῦ μὴ τὴν ἰδίαν ἦτταν ἐπιδεῖν, τοὺς δὲ τὸν ἀόρατον νοῦνον γυμνάζοντας ἐν ἑαυτοῖς, ὃς ἀψευδῶς ἄνθρωπός ἐστιν οἶκον ἐπιφερόμενος τὸ αἰσθητὸν εἶδος, καὶ λόγοις μὲν τοῖς ἐκ φιλοσοφίας ἔργοις δὲ τῆς ἀρετῆς ἀλείφοντας οὐχ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐθελήσειν ἀποθνήσκειν, ἴν'ἐν ἀδουλώτῳ φρονήματι τὴν εἰμαρμένην εἰμαρμένη ἀνύσωσι πορείαν; ¹¹² ἐν ἀγῶνι φασιλέγω ἱερῶ δύο ἀθλητὰς ἰσορρόπῳ κεχρημένουσυχράω ἀλκῇ, τὰ αὐτὰ ἀντιδρῶντάς τε καὶ ἀντιπάσχοντάς μὴ πρότερον ἀπειπεῖν ἢ ἐκάτερον τελευτῆσαι. Ἡδαιμόνιε, φθίσειφθίω σε τὸ σὸν μένος· Ἡ, εἴποιλέγω τις ἂν ἐπὶ τῶν τοιούτων. ¹¹³ ἀλλὰ γὰρ οὖν κοτίνων μὲν χάριν καὶ σελίνων εὐκλεῆς ἀγωνισταῖς ἢ τελευτῇ, σοφοῖς δὲ οὐ πολὺ μᾶλλον ἐλευθερίας, ἥς ὁ πόθος ταῖς ψυχαῖς μόνον, εἰ δεῖ τὰ ληθεσὸ εἰπεῖν, ἐνίδρυται καθάπερκαθὰ τι μέρος ἠνωμένων οὐ τῶν ἐπιτυχόντων, οὗ διακοπέντος ἄπασανπᾶς τὴν κοινωνίαν φθείρεσθαι συμβέβηκε; ¹¹⁴ Λακωνικοῦ παιδὸς ἄδεταιῖδω παρ'οἷς ἔθος ἰχνηλατεῖν ἀρετὰς τὸ ἐκ γένους ἢ φύσεως ἀδούλωτον· ἐπειδὴ γὰρ αἰχμάλωτος ἀπαχθεὶς ὑπὸ τινος τῶν Ἀντιγόνου τὰς μὲν ἐλευθέρας χρεῖας ὑπέμενε, ταῖς δὲ δουλικαῖς ἠναντιοῦτο φάσκων οὐχὶ δουλεύσειν, καίτοι μήπω τοῖς Λυκούργου νόμοις παγίως ἐντραφῆναι διὰ τὴν ἡλικίαν δυνηθεῖς, ὅτι μόνον αὐτῶν ἐγεύσατο, τοῦ παρόντος ἀβιώτου βίου θάνατον εὐτυχέστερον κρίνας, ἀπογνοὺς ἀπολύτρωσιν, ἄσμενος ἑαυτὸν διεχρήσατο. ¹¹⁵ λέγεται δὲ καὶ πρὸς Μακεδόνων ἀλούσας Δαρδανίδας γυναῖκας αἰσχιστον κακὸν δουλείαν ὑπολαβούσας οὐς ἐκουροτρόφουν παῖδας εἰς τὸ βαθύτατον τοῦ ποταμοῦ ρίπτειν ἐπιφνούσας· Ἡ ἀλλ'ὕμεῖς γε οὐ δουλεύσετε, πρὶν δ'ἄρξασθαι βίου βαρυνδαίμονος, τὸ χρεῶν ἐπιτεμόντες ἐλευθεροὶ τὴν ἀναγκαίαν καὶ πανυστάτην ὁδὸν περαιώσεσθε· Ἡ ¹¹⁶ Πολυξένην δὲ ὁ τραγικὸς Εὐριπίδης ἀλογοῦσαν μὲν θανάτου φροντίζουσαν δὲ ἐλευθερίας εἰσάγει δι'ὧν φησιν· Ἡ ἐκοῦσα θνήσκω, μὴ τις ἄψηται χρὸς τοῦμοῦ· παρέξω γὰρ δέρηνδέρη εὐκαρδίως, ἐλευθέραν δὲ μὲν ὡς ἐλευθέρα θάνω, πρὸς θεῶν μεθέντες κτείνατε· Ἡ ¹¹⁷ εἴτ'οἰόμεθα γυναῖοις μὲν καὶ μεираκίοις, ὧν τὰ μὲν φύσει ὀλιγόφρονα τὰ δὲ ἡλικία εὐολίσθω χρώμενα, τοσοῦτον ἐλευθερίας ἔρωτα ἐντήκεσθαι, ὡς ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην ἀφαιρεθῆναι πρὸς θάνατον ὡς ἐπ'ἀθανασίαν ὄρμᾶν, τοὺς δὲ σοφίας ἀκράτου σπάσαντας οὐκ εὐθύς ἐλευθέρους εἶναι, πηγὴν τινα εὐδαιμονίας τὴν ἀρετὴν ἐν ἑαυτοῖς περιφέροντας, ἦν ἐπίβουλος οὐδεμία πάποτε δύναμις κατέζευξε τὸν ἀρχῆς καὶ βασιλείας ἔχουσιν αἰώνιον κληρὸν; ¹¹⁸ ἀλλὰ γὰρ καὶ δήμους ὄλους ἀκούομεν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἅμα καὶ πίστεως τῆς πρὸς ἀποθανόντας εὐεργέτας ἀυθαίρετον πανωλεθρίαν ὑποστάντας, ὡςπερ φασιλέγω οὐ πρὸ πολλοῦ Ξανθίου. ἐπειδὴ γὰρ εἰς τῶν ἐπιθεμένων Ἰουλίῳ Καίσαρι, Βροῦτος, ἐπιῶν ἐπ'αὐτοὺς ἐστράτευσε, δεδιότες οὐ πόρθησιν ἀλλὰ δουλείαν τὴν ὑπ'ἀνδροφόνου κτείναντος ἠγεμόνα καὶ εὐεργέτην ἀμφότερα γὰρ ἦν αὐτῷ Καῖσαρ ἀπεμάχοντο μὲν ἐφ'ὄσον οἰοῖ τε ἦσαν δυνατῶς τὸ πρῶτον, ὑπαναλούμενοι δὲ ἐκ τοῦ κατ'ὀλίγον ἔτ'ἀντεῖχον. ¹¹⁹ ὡς δὲ ἄπασανπᾶς τὴν ἰσχὺν ἐδαπάνησαν, γύναια καὶ γονεῖς καὶ τέκνα συνελάσαντες εἰς τὰς σφῶν οἰκίας ἕκαστοι καθιέρουν· καὶ σωρηδὸν τὰ σφάγια νήσαντες, πῦρ ἐνέντες καὶ ἑαυτοὺς ἐπικατασφάξαντες ἐλευθεροὶ τὸ πεπρωμένον ἀπ'ἐλευθέρου καὶ εὐγενοῦς φρονήματος ἐξέπλησαν. ¹²⁰ ἀλλ'οὔτοι μὲν πικρίαν ἀμείλικτον τυραννικῶν ἐχθρῶν ἀποδιδράσκοντες πρὸ ἀδόξου βίου τὸν μετ'εὐκλείας θάνατον ἠροῦντο. οἷς δὲ ἐπέτρεπε ζῆν τὰ πράγματα τὰ τυχερά, τλητικῶς ὑπέμενον τὴν

Ηράκλειον εὐτολμίαν ἀπομιμούμενοι καὶ γὰρ ἐκεῖνος τῶν Εὐρυσθέως ἐπιταγμάτων διεφάνη κρείττων. ¹²¹ ὁ γοῦν κυνικός φιλόσοφος Διογένης ὕψει καὶ μεγέθει τοσοῦτω φρονήματος ἐχρήσατο, ὥσθ' ἄλους ὑπὸ ληστῶν, ἐπεὶ γλίσχως καὶ μόλις τὰς ἀναγκαίας αὐτῶ παρεῖχον τροφάς, οὐθ' ὑπὸ τῆς παρούσης τύχης γναμφθεὶς οὔτε τὴν ὠμότητα τῶν ὑπηγμένων δείσας Ἡὰ τοπώτατον οὖν Ἡ ἔφη λέγω Ἡγίνεται, δελφάκια μὲν ἢ προβάτια, ὅποτε μέλλοι πιπράσκεσθαι, τροφαῖς ἐπιμελεστέρας πιαίνειν εἰς εὐσαρκίαν, ζῶων δὲ τὸ ἄριστον, ἄνθρωπον, ἀσιτίαις κατασκελετευθέντα καὶ συνεχέσιν ἐνδείαις ἐπευωνίζεσθαι. Ἡ ¹²² λαβὼν δὲ τροφάς διαρκεῖς, ἐπειδὴ μεθ' ἑτέρων αἰχμαλώτων ἔμελλεν ἀπεμπολεῖσθαι ἀπεμπολάω καθίσας πρότερον ἡρίστα μάλ' εὐθαρσῶς, ἐπιδιδούς καὶ τοῖς πλησίον. ἐνὸς δὲ οὐχ ὑπομένοντος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα κατηφοῦντος, Ἡ οὐ παύσῃ τῆς συννοίας; χρῶχράω τοῖς παροῦσιν Ἡ ἔφη· Ἡ καὶ γὰρ τ' ἠύκομος Νιόβη ἐμνήσατο σίτου, τῆ περ δώδεκα παῖδες ἐνὶ μεγάροισιν ὄλοντο, ἔξ μὲν θυγατέρες, ἔξ δ' υἱεὲς ἠβώνοντες. Ἡ ¹²³ εἶτ' ἐπινεανιευόμενος πρὸς τὸν πυθόμενον τῶν ὠνητικῶς ἐχόντων Ἡ τί οἶδας; Ἡ Ἡ ἄρχειν Ἡ εἶπεν λέγω Ἡ ἀνθρώπων, Ἡ ἐνδοθεν, ὡς ἔοικε, τῆς ψυχῆς τὸ ἐλεύθερον καὶ εὐγενές καὶ φύσει βασιλικὸν ὑπηχούσης. Ἡ δὲ καὶ πρὸς χαριεντισμὸν ὑπὸ τῆς συνήθους ἐκεχειρίας, ἐφ' ἣ οἱ ἄλλοι συννοίας γέμοντες κατήφουν, ἐτράπετο. ¹²⁴ λέγεται γοῦν, ὅτι θεασάμενός τινα τῶν ὠνουμένων, ὃν θήλεια νόσος εἶχεν, ἐκ τῆς ὄψεως οὐκ ἄρρενα ἄρρην προσελθὼν ἔφη· Ἡ σὺ με πρίω· σὺ γὰρ ἀνδρὸς χρεῖαν ἔχειν μοι δοκεῖς, Ἡ ὡς τὸν μὲν δυσωπηθέντα ἐφ' οἷς ἑαυτῶ συνήδει καταδύναι, τοὺς δὲ ἄλλους τὸ σὺν εὐτολμία εὐθυβόλον ἐκπλήττεσθαι. Ἡ ἀρά γε τῶ τοιοῦτω δουλείαν, ἀλλ' οὐ μόνον ἐλευθερίαν δίχα ἀνυπευθύνου ἡγεμονίας ἐπιφημιστέον; ¹²⁵ ζηλωτῆς δὲ τῆς τούτου παρρησίας ἐγένετό γίνομαι τις Χαιρέας τῶν ἀπὸ παιδείας. Ἀλεξάνδρειαν γὰρ οἰκῶν τὴν πρὸς Αἰγύπτω, δυσχεράναντός ποτε ποτὲ Πτολεμαίου καὶ ἀπειλήσαντος οὐ μετρίως, τῆς ἐκείνου βασιλείας οὐδὲν ἐλάττονα τὴν ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει νομίσας ἐλευθερίαν, ἀντέλεξεν· Ἡ γυπτίοισιν ἄνασσε, σέθεν δ' ἐγὼ οὐκ ἀλεγίζω οὐδ' ὄδομαι κοτέοντος. Ἡ ¹²⁶ ἔχουσι γὰρ τι βασιλικὸν αἰ εὐγενεῖς ψυχαί, τὸ λαμπρὸν πλεονεξία τύχης οὐκ ἀμαυρούμεναι, ὃ προτρέπει καὶ τοῖς τὰ ξίωμα ὑπερόγκοις ἐξ ἴσου διαφέρεσθαι, ἀλαζονεία παρρησίαν ἀντιτάττον. ¹²⁷ Θεόδωρον λόγος ἔχει τὸν ἐπικληθέντα ἄθεον ἐκπεσόντα τῶν Ἀθηνῶν καὶ πρὸς Λυσιμάχον ἐλθόντα, ἐπειδὴ τις τῶν ἐν τέλει τὸν δρασμὸν ὠνείδισεν, ἄμα καὶ τὰς αἰτίας ἐπιλέγων, ὅτι ἐπὶ ἀθεότητι καὶ διαφθορᾷ τῶν νέων καταγνωσθεῖς καταγινώσκω ἐξέπεσεν, Ἡ οὐκ ἐξέπεσον Ἡ φάναι, Ἡ τὸ δ' αὐτὸ ἔπαθον τῶ Διὸς Ἡρακλεῖ. ¹²⁸ καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐξετέθη πρὸς τῶν Ἀργοναυτῶν, οὐκ ἀδικῶν, ἀλλ' ὅτι μόνος πλήρωμα καὶ ἔρμα καθ' αὐτὸν ὦν ἐναυβάρει, δέος παρασχῶν τοῖς συμπλέουσι, μὴ τὸ σκάφος ὑπέραντλον γένηται. καὶ γὰρ καὶ διὰ τοῦτο μετανέστην, ὕψει καὶ μεγέθει τῆς ἐμῆς διανοίας τῶν πολιτενομένων Ἀθήνησιν οὐ δυνηθέντων συνδραμεῖν, ἄμα καὶ φθονηθεῖς. Ἡ ¹²⁹ προσανερομένου δὲ Λυσιμάχου· Ἡ μὴ καὶ ἐκ τῆς πατρίδος ἐξέπεσες φθόνω; Ἡ πάλιν ἀποκρίνασθαι· Ἡ φθόνω μὲν οὐ, φύσεως δὲ ὑπερβολαῖς, ἄς ἢ πατρίς οὐκ ἐχώρει. ¹³⁰ καθάπερ καθά γὰρ Σεμέλης, ἠνίκα Διόνυσον ἐκύει, τὸν ὠρισμένον ἄχρι τῆς ἀποτέξεως χρόνον ἐνεγκεῖν οὐ δυνηθείσης, καταπλαγείς Ζεὺς τὴν τοῦ κατὰ γαστρὸς φύσιν ἠλιτόμηνον ἐξελκύσας ἰσότιμον τοῖς οὐρανίοις ἀπέφηνε θεοῖς, οὕτω καμὲ, τῆς πατρίδος βραχυτέρας οὔσης ἢ ὥστε δέξασθαι φιλοσόφου φρονήματος ὄγκον τοσοῦτον, δαίμων τις ἢ θεὸς ἀναστήσας εἰς εὐτυχέστερον τόπον Ἀθήνας ἀποικίσει διενεώθη. Ἡ ¹³¹ τῆς δὲ ἐν σοφοῖς ἐλευθερίας, ὡσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν, κἀν καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις παραδείγματα σκοπῶν ἄν τις εὔροι. οἱ γοῦν ἀλεκτρύονες οὕτως εἰώθασιν φιλοκινδύνως ἀγωνίζεσθαι, ὥστε ὑπὲρ τοῦ μὴ εἶξαι καὶ παραχωρῆσαι, κἀν καὶ ἠττῶνται ταῖς δυνάμεσιν, οὐχ

ήττώμενοι ταῖς εὐτολμίαις ἄχρι θανάτου παραμένουσιν. ¹³² ὁ συνιδῶνσυνοράω Μιλτιάδης ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγός, ἠνίκα βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἄπασανπᾶς τὴν ἀκμὴν τῆς Ἀσίας ἀναστήσας μυριάσι πολλαῖς διέβαινεν ἐπὶ τὴν Εὐρώπην, ὡς ἀναρπάσων αὐτοβοεῖ τὴν Ἑλλάδα, συναγαγὼν ἐν τῷ παναθηναϊκῷ τοὺς συμμάχους ὀρνίθων ἀγῶνας ἐπέδειξε, λόγου παντὸς δυνατωτέραν ὑπολαμβάνων ἔσσεσθαι τὴν διὰ τῆς τοιαύτης ὄψεως παρακέλευσιν· καὶ γνώμης οὐχ ἤμαρτε. ¹³³ Θεασάμενοι γὰρ τὸ τλητικὸν καὶ φιλότιμον ἄχρι τελευτῆς ἐν ἀλόγοις ἀήττητον, ἀρπάσαντες τὰ ὄπλα πρὸς τὸν πόλεμον ὄρμησαν, ὡς ἐχθρῶν ἀγωνιούμενοι σώμασι, τραυμάτων καὶ σφαγῶν ἀλογοῦντες, ὑπὲρ τοῦ καὶ ἀποθανόντες ἐν ἐλευθέρῳ γοῦν τῷ τῆς πατρίδος ἐδάφει ταφῆναι. προτροπῆς γὰρ εἰς βελτίωσιν οὐδὲν οὕτως αἴτιον, ὡς ἡ τῶν ἀφανεστέρων ἐλπίδος μείζων κατόρθωσις. ¹³⁴ τοῦ δὲ περὶ τοὺς ὀρνίθους ἐναγωνίου μέμνηται καὶ ὁ τραγικὸς Ἴων διὰ τούτων· Ἡοῦδ' ὅ γε σῶμα τυπεῖς διφυεῖς τε κόρας ἐπιλάθεται ἀλκᾶς, ἀλλ' ὀλιγοδρανέων φθογγάζεται· θάνατον δ' ὅ γε δουλοσύνας προβέβουλε. Ἡ ¹³⁵ τοὺς οὖν σοφὸν τί οἰόμεθα οὐκ ἀσμενέστατα δουλείας ἀντικαταλλάξεσθαι τελευτήν; τὰς δὲ τῶν νέων καὶ εὐφυῶν ψυχὰς ἄρ' οὐκ ἄτοπον λέγειν ἐν ἄθλοις ἀρετῆς ὀρνίθων ἐλαττοῦσθαι καὶ μόλις φέρεσθαι τὰ δευτερεῖα; ¹³⁶ καὶ μὴν οὐδ' ἐκεῖνό τις τῶν ἐπὶ βραχὺ παιδείας ἀψαμένων ἀγνοεῖ, ὅτι καλὸν μὲν πρᾶγμα ἐλευθερία, αἰσχρὸν δὲ δουλεία, καὶ ὅτι τὰ μὲν καλὰ πρόσεστι τοῖς ἀγαθοῖς, τὰ δ' αἰσχρὰ τοῖς φαύλοις· ἐξ ὧν ἐναργέστατα παρίσταται τὸ μῆτε τινὰ τῶν σπουδαίων δοῦλον εἶναι, κἂν καὶ μυρίοι τὰ δεσποτῶν σύμβολα προφέροντες ἐπανατείνωνται μῆτε τῶν ἀφρόνων ἐλεύθερον, κἂν καὶ Κροῖσος ἢ Μίδασις ἢ ὁ μέγας βασιλεὺς ὧν τυγχάνη. ¹³⁷ τὸ δὲ ἐλευθερίας μὲν ἀοίδιμον κάλλος δουλείας δὲ ἐπάρατον αἰσχος ὑπὸ τῶν παλαιότερων καὶ πολυχρονιωτέρων καὶ ὡς ἐν θνητοῖς ἀθανάτων, οἷς θέμις ἀψευδεῖν, πόλεων τε καὶ ἐθνῶν μαρτυρεῖται. ¹³⁸ βουλαί τε γὰρ καὶ ἐκκλησίαι καθ' ἐκάστην σχεδὸν ἡμέραν ἀθροίζονται περὶ τίνος μᾶλλον ἢ ἐλευθερίας παρούσης μὲν βεβαιώσεως, εἰ δ' ἀπείη, κτήσεως; ἢ δ' Ἑλλὰς καὶ βάρβαρος κατὰ ἔθνη στασιάζουσι καὶ πολεμοῦσιν ἀεὶ αἰεὶ τί βουλόμεναι ὅ τι μὴ δουλείαν μὲν ἀποδιδράσκειν ἐλευθερίαν δὲ περιποιεῖσθαι; ¹³⁹ διὸ κἂν καὶ ταῖς μά

Ευσ. Προπ. Ευαγγελ. 7.10.1 198.1 to Work #032 198.31 198 ΥΠΟΘΕΤΙΚΑ 11, 1. Μυρίους δὲ τῶν γνωρίμων ὁ ἡμέτερος νομοθέτης ἤλειψεν ἐπὶ κοινωνίαν, οἱ καλοῦνται μὲν Ἑσσαῖοι, παρὰ τὴν ὀσιότητά μοι δοκῶ τῆς προσηγορίας ἀξιωθέντες. οἰκοῦσι δὲ πολλὰς μὲν πόλεις τῆς Ἰουδαίας, πολλὰς δὲ κώμας καὶ μεγάλους καὶ πολυανθρώπους ὀμίλους. 2. ἔστι δ' αὐτοῖς ἢ προαίρεσις οὐ γένει γένος γὰρ ἐφ' ἐκουσίους οὐ γράφεται, διὰ δὲ ζῆλον ἀρετῆς καὶ φιλανθρωπίας ἕμερον. 3. Ἑσσαίων γοῦν κομιδῆ νῆπιος οὐδεὶς, ἀλλ' οὐδὲ πρωτογένειος ἢ μειράκιον, ἐπεὶ τὰ γε τούτων ἀβέβαια ἦθη τῷ τῆς ἡλικίας ἀτελεῖ συννεωτερίζοντα, τέλειοι δ' ἄνδρες καὶ πρὸς γῆρας ἀποκλίνοντες ἤδη, μηκέθ' ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος ἐπιρροῆς κατα κλυζόμενοι μηδ' ὑπὸ τῶν παθῶν ἀγόμενοι, τὴν ἀψευδῆ δὲ καὶ μόνην ὄντως ἐλευθερίαν καρπούμενοι. 4. μάρτυς δὲ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ὁ βίος. ἴδιον οὐδεὶς οὐδὲν ὑπομένει κτῆ σασθαι τὸ παράπαν, οὐκ οἰκίαν, οὐκ ἀνδράποδον, οὐ χωρίον, οὐ βοσκήματα, οὐχ ὅσα ἄλλα παρασκευαῖ καὶ χορηγίαι πλοῦτου· πάντα δ' εἰς μέσον ἀθρόα καταθέντες κοινὴν καρποῦνται τὴν ἀπάντων ὠφέλειαν. 5. οἰκοῦσι δ' ἐν ταύτῳ κατὰ θιάσους ἐταιρίας καὶ συσσίτια πεπονημένοι καὶ πάνθ' ὑπὲρ τοῦ κοινῶ φελοῦς πραγματευόμενοι διατελοῦσιν. 6. ἀλλ' ἐτέρων ἕτεροι πραγματεῖται, αἷς ἐπαποδύντες ἀόκνως διαθλοῦσιν, οὐ κρυμὸν, οὐ θάλπος, οὐχ ὅσα ἀέρος νεωτερίσματα προφασίζόμενοι· πρὶν δ' ἡλίου

ἀνασχεῖν ἐπὶ τὰ συνήθη τρεπόμενοι δυομένοι μόλις ἐπανίασι χαίροντες οὐχ ἦττον τῶν ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἐξεταζομένων ἀγῶσιν· 7. ὑπολαμβάνουσι γὰρ ἅττ' ἂν ἐπιτη δεύωσιν εἶναι βιωφελέστερα καὶ ἡδῶ ψυχῇ καὶ σώματι τὰ γυμνάσματα καὶ πολυχρονιώτερα τῶν ἐν ἀθλήσεσι, μὴ συνα φηβῶντα τῇ τοῦ σώματος ἀκμῇ. 8. εἰσὶ γὰρ αὐτῶν οἱ μὲν γεηρόνοι τῶν περὶ σπορὰν καὶ φυτουργίαν ἐπιστήμονες, οἱ δὲ ἀγελάρχαι, παντοδαπῶν θρεμμάτων ἡγεμόνες, ἔνιοι δὲ σμήνη μελιττῶν ἐπιτροπεύουσιν. 9. ἄλλοι δὲ δημιουργοὶ τῶν κατὰ τέχνας εἰσίν, ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ὦν αἰ ἀναγκαῖαι 199 χρεῖαι βιάζονται παθεῖν, οὐδὲν ἀναβαλλόμενοι τῶν εἰς πορισ μὸν ἀνυπαίτιον. 10. ἐκ δὴ τῶν οὕτως διαφερόντων ἕκαστοι τὸν μισθὸν λαβόντες ἐνὶ διδασί τῶ χειροτονηθέντι ταμίᾳ, λαβὼν δ' ἐκεῖνος αὐτίκα τὰπιτήδεια ὠνεῖται καὶ παρέχει τροφὰς ἀφθόνους καὶ τᾶλλα ὧν ὁ ἀνθρώπινος βίος χρειώδης. 11. οἱ δ' ὁμοδίαιτοι καὶ ὁμοτράπεζοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰσὶ τοῖς αὐτοῖς ἀσμενίζοντες, ὀλιγοδείας ἔρασταί, πολυτέ λειαν ὡς ψυχῆς καὶ σώματος νόσον ἐκτρεπόμενοι. 12. κοινὴ δ' οὐ τράπεζα μόνον ἀλλὰ καὶ ἐσθῆς αὐτοῖς ἐστὶ· πρόκεινται γὰρ χειμῶνι μὲν στιφραὶ χλαῖναι, θέρει δ' ἐξωμίδες εὐτελεῖς, ὡς εὐμαρῶς ἐξεῖναι τῶ βουλομένῳ ἢ ἂν ἐθελήσῃ λαβεῖν, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἐνὸς ἀπάντων καὶ τὰ πάντων ἔμπαλιν ἐνὸς ὑπείληπται. 13. καὶ μὴν εἴ τις αὐτῶν ἀσθενήσειεν, ἐκ τῶν κοινῶν νοσηλεύεται θεραπευόμενος ταῖς ἀπάντων ἐπιμελείαις καὶ φροντίσιν. οἱ δὲ δὴ πρεσβῦται, κἂν εἰ τύχοιεν ἄτεκνοι, καθάπερ οὐ πολὺπαιδες μόνον ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὐπαιδες, ἐν εὐτυχεστάτῳ καὶ λιπαρωτάτῳ γήρα τὸν βίον εἰώθασι καταλύειν, ὑπὸ τοσοῦτων προνομίας ἀξιούμενοι καὶ τιμῆς ἐκουσίῳ γνώμῃ μᾶλλον ἢ φύσεως ἀνάγκη θεραπεύειν ἀξιούντων. 14. ἔτι τοίνυν ὅπερ ἢ μόνον ἢ μάλιστα τὴν κοινωνίαν ἔμελλε διαλύειν ὀξυδερκέστερον ἰδόντες γάμον παρητήσαντο μετὰ τοῦ καὶ διαφερόντως ἀσκεῖν ἐγκράτειαν. Ἑσσιῶν γὰρ οὐδεὶς ἄγεται γυναικά, διότι φίλαυτον ἢ γυνὴ καὶ ζηλότυπον οὐ μετρίως καὶ δεινὸν ἀνδρὸς ἦθη παλεῦσαι καὶ συνεχέσι γοητείαις ὑπάγεσθαι. 15. μελετήσασα γὰρ θῶπας λόγους καὶ τὴν ἄλλην ὑπόκρισιν ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς, ὄψεις καὶ ἀκοὰς ὅταν δελεάσῃ, διηπατημένων οἷα ὑπηκόων τὸν ἡγεμόνα νοῦν φενακίζει. 16. παῖδες δ' εἰ γένοιτο, φρονήματος ὑποπλη σθειῖσα καὶ παρρησίας ὅσα κατ' εἰρωνείαν πρότερον ὑπούλως ὑπηνίττετο, ταῦτα ἀπ' εὐτολμοτέρου θράσους ἐκλαλεῖ καὶ ἀναισχυντοῦσα βιάζεται πράττειν ὧν ἕκαστον κοινωνίας ἐχθρόν. 17. ὁ γὰρ ἢ γυναικὸς φίλτροις ἐνδεθεῖς ἢ τέκνων ἀνάγκη 200 φύσεως προκηδόμενος οὐκέτι πρὸς ἄλλους ὁ αὐτός ἐστιν, ἀλλ' ἕτερος λέληθε γεγονώς, ἀντ' ἐλευθέρου δοῦλος. 18. οὕτως γοῦν ὁ βίος ἐστὶν αὐτῶν περιμάχητος, ὥστ' οὐκ ἰδιῶται μόνον ἀλλὰ καὶ μεγάλοι βασιλεῖς ἀγάμενοι τοὺς ἀνδρας τεθῆ πασι καὶ τὸ σεμνὸν αὐτῶν ἀποδοχαῖς καὶ τιμαῖς ἔτι μᾶλλον σεμνοποιούσι.

Ο Ἰππόλυτος στο ἔργο του *Κατὰ Πασῶν των Αἰρέσεων* (9, 26) ταυτίζει τους Εσσιῶν με τους Ζηλωτές: Διήρηνται δὲ (sc: οἱ Εσσιῶν) (κ)ατὰ (χρ)όνον καὶ οὐχ ὁμοίως τὴν ἄσκησιν φυλάττουσιν, εἰς τέσσ(αρ)α μέρη διαχωρισθέντες. ἕτεροι γὰρ αὐτῶν τὰ ὑπὲρ τὸ δέον (ἀ)σκούουσιν, ὡς μηδὲ νόμισμα βαστάζειν, λέγοντ(ες) μὴ δεῖν εἰ(κό)να ἢ φέρειν ἢ ὄρα(ν) ἢ ποιεῖν· διὸ οὐδὲ εἰς πόλιν τι(ς) αὐτῶν εἰσπορεύεται, ἵνα μὴ διὰ πύλης εἰσέλθῃ, ἐφ' ἣ ἀνδριάντες ἔπεισιν, ἀθέμιτον τοῦτο ἡγούμενος τὸ ὑπὸ εἰκόνας παρελθεῖν. ἕτεροι δὲ, ἐπὶ ἀκούσῳσιν τινος περὶ Θεοῦ διαλεγόμενου καὶ τῶν τούτου νόμων, εἰ ἀπερίτμητος εἶη, παραφυλάξας τις αὐτῶν τὸν τοιοῦτον ἐν τόπῳ τινὶ μόνον, φονεύειν ἀπειλεῖ εἰ μὴ περιτμηθεῖ· οὐ, εἰ μὴ βούλοιο πείθεσθαι, οὐ φείδεται ἀλλὰ καὶ σφάζει· ὅθεν ἐκ τοῦ συμβαίνοντος καὶ

τὸ ὄνομα προσέλαβον, Ζηλωταὶ καλούμενοι, ὑπὸ τινων δὲ Σικάριοι. ἕτεροι δὲ αὐτῶν οὐδένα Κύριον ὀνομάζουσι πλην τὸν Θεόν, εἰ καὶ αἰκίζοιτό τις αὐτῶν ἢ καὶ ἀναιροῖτο. τοσοῦ(το)ν δὲ οἱ μετέπειτα ἐλάττους τῇ ἀσκήσει γεγένηται, ὥστε τοὺς τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσιν ἐμμένοντας μηδὲ προσψάειν αὐτῶν· ὧν εἰ ψάσαιεν, εὐθέως ἀπολούνται, ὡς τινος ἀλλοφ(ύ)λλ(ου) ψάσαντες. Εἰσὶ δὲ καὶ μακρόβιοι οἱ πλεῖστοι, ὥστε καὶ πλέον ἢ ἑκατὸν ἔτεσι ζῆν· φα(σιν) οὖν τούτου εἶναι αἴτιον τό τε τῆς ἄκρας θεοσεβείας αὐτῶν καὶ τὸ (κ)αταγνωσθῆναι τοῦ ἀμέτρως προσφέρεσθαι τῇ διαίτη, ὡς ἐγκρατιστάς τε εἶναι καὶ ἀοργήτους. θανάτου δὲ καταφρονοῦσι, χαίροντες ἡνίκα μετὰ συνειδήσεως ἀγαθ(ῆς) (τ)ε(λ)ευτῶσιν. εἰ δὲ καὶ αἰκίζοιτό τις τῶν τοιούτων, (ἴ)να ἢ τὸν νόμον δυσφημήσῃ ἢ εἰδωλόθυτον φάγῃ, οὐ π(οι)ήσῃ, ὑπομένων θανεῖν καὶ βασάνους βαστά(σ)αι, ἵνα τὸ συνειδὸς μὴ παρέλθῃ. Σχετικά με τα ερωτηματικά που υπάρχουν σήμερα στην έρευνα των πηγών αλλά και των πτυχών της δράσης των Εσσαίων βλ. Grabbe, Judaic Religion, 200-206.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/?course=SOCTHEOL103>

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Σωτήριος Δεσπότης, 2015. Σωτήριος Δεσπότης. «Ερμηνεία αποστολικών και ευαγγελικών περικοπών. Ενότητα 1: Η οικονομία της μεσογείου». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/SOCTHEOL102/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς

- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

